

Sammanställning av kommuners och myndigheters rapportering av genomförda åtgärder 2018

Utgiven av:	Vattenmyndigheterna i samverkan, 2019
Ansvarigt distrikt:	Norra Östersjöns vattendistrikt
Författare:	Niclas Engene, Niklas Holmgren, Malin Naess, Hanna-Mari Pekkarinen-Rieppo, Stina Welander och Malin Willför
Handledare:	Malin Willför
Foto framsida:	Mälarparken, Per Nilsson 2008
Tryckt hos:	Endast digital utgåva
Upplaga:	Digital utgåva

Inledning	4
Slutsatser	4
De nationella myndigheternas rapportering	6
Övergripande om de nationella myndigheternas arbete	6
Boverket	9
Försvarsinspektören för hälsa och miljö (f.d. Generalläkaren).....	11
Havs- och vattenmyndigheten.....	11
Jordbruksverket	21
Kammarkollegiet	28
Kemikalieinspektionen	29
Läkemedelsverket.....	30
Naturvårdsverket	32
Skogsstyrelsen	37
Sveriges geologiska undersökning	41
Trafikverket.....	43
Länsstyrelsernas rapportering	45
Länsstyrelsernas arbete med tillsyn	46
Kommunernas rapportering	61
Miljötillsyn (åtgärd 1, 2, 3, 4, 5c)	62
Dricksvattenskydd och vattenuttag (åtgärd 5a, 5b, 5e)	71
Fysisk planering (åtgärd 5d, 6).....	74
Dagvatten och vatten- och avloppsvattenplaner (åtgärd 7, 8)	78

Inledning

I december 2016 beslutade Sveriges fem vattendelegationer om åtgärdsprogram för att uppnå miljökvalitetsnormerna för vatten. Programmet innehåller åtgärder som genomförs av myndigheter och kommuner inom sina respektive ansvarsområden. Den första åtgärden lyder:

Myndigheter och kommuner åtgärd 1.

Alla myndigheter och kommuner som omfattas av detta åtgärdsprogram ska senast i februari varje år, med början 2018, rapportera till vattenmyndigheterna vilka åtgärder som genomförts under föregående kalenderår i syfte att säkerställa att miljökvalitetsnormerna för vatten inom myndighetens eller kommunens verksamhetsområde kan följas.

Utvecklingen av rapporteringen görs i samverkan mellan respektive myndighet och vattenmyndigheterna. Under 2018 genomfördes dialogmöten med samtliga nationella myndigheter. Dialogen resulterade i frågeformulär som är grunden för rapporteringen. För kommuner och länsstyrelser har mindre justeringar gjorts i frågeformulären efter de synpunkter som kommit in i samband med föregående års rapportering.

Återrapporteringen har genomförts årligen sedan år 2010 för åtgärdsprogram 2009–2015 och detta är den andra rapporteringen av åtgärdsprogrammet 2016-2021.

Bland de 11 nationella myndigheter som ingår i åtgärdsprogrammet har 10 inkommit med svar. Samtliga länsstyrelser och 232 kommuner har svarat i denna återrapportering.

I denna rapport sammanfattas myndigheters och kommuners svar. Syftet är att ge en övergripande bild av hur arbetet med åtgärdsprogrammet för vatten fortskrider och att ge en återkoppling till de som har rapporterat in.

Den som önskar detaljerade uppgifter hittar de fullständiga svaren från respektive myndighet, länsstyrelse och kommun på vattenmyndighetens webbplats www.vattenmyndigheterna.se.

Slutsatser

Av de nationella myndigheternas åtgärder är det 23 stycken som flyter på enligt plan och som verkar genomföras på ett tillfredställande sätt så att miljökvalitetsnormerna för vatten kan följas. Detta är cirka 70 procent av åtgärdsprogrammets åtgärder riktade till nationella myndigheter. Att inte alla åtgärder fortgår enligt plan kan ge konsekvenser för länsstyrelser och kommuners arbete enligt vattenmyndigheternas åtgärdsprogram. Många gånger bygger åtgärderna på en kedja, eller blå tråd, från vägledande myndigheter till tillsynsmyndighet och ner till kommunerna. Då denna kedja bryts i ett tidigt stadie medför det förseningar längre fram i kedjan och möjligheten att följa miljökvalitetsnormerna för vatten försvåras. De främsta orsakerna till att åtgärder inte genomförs i den takt som finns angivet i åtgärdsprogrammet varierar men exempel kan vara indragen finansiering, omprioriteringar inom myndigheten eller ny lagstiftning.

De myndigheter som helt ligger i fas med åtgärdsarbetet är Skogsstyrelsen, Kemikalieinspektionen, Läkemedelsverket, Trafikverket och Sveriges geologiska undersökning (SGU). Dessa myndigheter har i många fall redan involverat vattenförvaltningen i sin dagliga verksamhet och är därför inte främmande för de typer av insatser som krävs enligt åtgärdsprogrammet.

De myndigheter som har en eller flera åtgärder som är försenade behöver se över vad som kan göras i fråga om finansiering och prioritering av arbetet med åtgärder enligt vattenmyndigheternas åtgärdsprogram. I annat fall riskerar även andra delar av åtgärdsarbetet att bli försenat.

Många av länsstyrelsernas åtgärder rör tillsyn. I rapporteringen för 2018 märks att fler länsstyrelser använder miljökvalitetsnormerna för vatten som en av flera prioriteringsgrunder när man planerar sitt arbete. I utdrag från länsstyrelsernas gemensamma tidredovisning syns att mer tid lagts på tillsyn inom vattenområdet under 2018 är under föregående år.

Inom vattenskydd märks de extra medel som länsstyrelserna tilldelades under 2018 genom att flera län kunnat anställa fler medarbetare inom området eller på annat sätt kunnat satsa på frågan. Länsstyrelsernas insatser i arbetet med vattenskyddsområden bör underlätta för kommunerna. Länsstyrelsernas tidigare begränsade resurser har i tidigare rapporteringar beskrivits av kommunerna som ett problem i arbetet med att förse alla vattentäkter med skydd. Problemet kvarstår till viss del men i kommunernas rapportering märks nu också en liten ökning i antalet vattentäkter med vattenskyddsområden jämfört med tidigare år.

Ett stort arbete med att kartlägga, inventera och åtgärda små/enskilda avlopp har genomförts. Många använder sig även här av miljökvalitetsnormerna för vatten som verktyg i arbetet med att prioritera tillsyn och åtgärder. Hela 89 procent av kommunerna skriver att det tas hänsyn till miljökvalitetsnormer för vatten vid tillsyn.

Det är tydligt att alltfler kommuner använder sig av miljökvalitetsnormen för vatten som stöd för prioritering vid olika typer av insatser och åtgärder, exempelvis i arbetet med framtagande av VA-planer, i prioriteringen av åtgärder och så vidare.

De nationella myndigheternas rapportering

De nationella myndigheterna rapporterar årligen till vattenmyndigheterna genom individuella frågeformulär.

Av de nationella myndigheterna har alla utom Försvarsinspektören för hälsa och miljö besvarat formulären för år 2018. I följande avsnitt har vattenmyndigheterna sammanfattat varje myndighets svar. Myndigheternas fullständiga svar finns att läsa på vattenmyndigheternas webbplats www.vattenmyndigheterna.se

Övergripande om de nationella myndigheternas arbete

För de nationella myndigheterna ses en utveckling i positiv riktning då flera åtgärder har kommit igång jämfört med föregående år. Samtidigt är det bekymmersamt att några åtgärder fortfarande inte påbörjats. De nationella myndigheternas åtgärder är ofta en förutsättning för att andra myndigheter så som länsstyrelser och kommuner ska kunna genomföra sina. Åtgärdsprogrammet är uppbyggt så att åtgärderna hänger ihop i en kedja och om en försening uppstår i ett tidigt skede riskerar det att påverka andra åtgärder. En del åtgärder är därför formulerade med ett målår då åtgärden ska vara vidtagen och för en del av de nationella myndigheternas åtgärder var målåret 2018. De myndigheter som har åtgärder som är försenade behöver se över vad som kan göras för att arbetet ska bli klart.

Några exempel på utveckling av åtgärder är:

Trafikverkets åtgärd 1a, där samverkan har skett med Länsstyrelsen i Jämtlands län angående vandringshinder. Dessutom fortsätter Trafikverket samarbetet med Länsstyrelsen i Jämtlands län Life-ansökan för Gimåns avrinningsområde i Bräcke kommun och stödjer deras arbete med ett s.k. "Letter of support". Där åtar Trafikverket sig att åtgärda 9 vandringshinder i Gimåns avrinningsområde på egen bekostnad.

Skogsstyrelsen menar i sin rapportering att det faktum att åtgärder till Skogsstyrelsen finns med i åtgärdsprogrammet bidrar generellt till ökat fokus på skog- och vattenfrågorna, leder till att frågorna diskuteras och till utveckling av kunskap och kapacitet, rutiner, instruktioner m.m. Det kan i sin tur leda till ökad hänsyn inom skogsbruket.

Exempel på svårigheter med åtgärder är:

HaV åtgärd 3 där en plan för arbetsprocessen mot ny nationell plan finns och behov av underlag har identifierats. Dock är nationella planen försenad och tidsplanen för arbetet kommer att revideras. Förseningen beror bl.a. på minskad personalresurs för kalkningsverksamheten och att tjänsterna har varit vakanta under stor del av 2018. Dessutom har ett omtag krävts för försurningsbedömningen av kalkade vatten inom kalkningsverksamheten, vilken var tänkt som ett försteg innan de regionala åtgärdsplanerna utformades (se vidare under åtgärden).

I tabell 1 sammanfattas hur långt de nationella myndigheternas har kommit i respektive åtgärd i åtgärdsprogrammet. Vattenmyndigheten har gjort en bedömning av genomförandet utifrån inkomna svar enligt följande:

Klar - åtgärden är helt genomförd och avslutad. Denna klass är inte aktuell i denna rapportering då ingen åtgärd förväntas vara klar ännu.

Pågående - arbetet har kommit igång och pågår enligt plan.

Delvis påbörjad - arbetet har påbörjats men vissa delar saknas.

Ej påbörjad - arbetet har inte påbörjats alls eller är kraftigt försenat.

Ej svar – myndigheten har inte svarat.

Tabell 1. Sammanfattande lägesbedömning av de centrala myndigheternas arbete med åtgärdsprogrammet för vatten.

Myndighet och åtgärd	Status 2017	Status 2018
Boverket 1a	Grön	Gul
Boverket 1b	Grön	Grön
Boverket 1c	Grön	Grön
Försvarsinspektören för hälsa och miljö 1	Gul	Grå
Försvarsinspektören för hälsa och miljö 2	Gul	Grå
Försvarsinspektören för hälsa och miljö 3	Gul	Grå
Försvarsinspektören för hälsa och miljö 4	Gul	Grå
Havs- och vattenmyndigheten 1	Grön	Grön
Havs- och vattenmyndigheten 2	Grön	Grön
Havs- och vattenmyndigheten 3	Gul	Röd
Havs- och vattenmyndigheten 4	Gul	Gul
Havs- och vattenmyndigheten 5	Röd	Gul
Havs- och vattenmyndigheten 6	Grön	Gul
Havs- och vattenmyndigheten 7	Gul	Grön
Havs- och vattenmyndigheten 8	Gul	Grön
Jordbruksverket 1	Grön	Grön
Jordbruksverket 2	Grön	Grön
Jordbruksverket 3	Grön	Grön
Jordbruksverket 4	Gul	Röd
Jordbruksverket 5	Röd	Röd
Jordbruksverket 6	Gul	Gul
Kammarkollegiet 1	Röd	Röd
Kemikalieinspektionen 1	Grön	Grön
Läkemedelsverket 1	Gul	Grön
Naturvårdsverket 1	Grön	Grön
Naturvårdsverket 2	Gul	Grön
Naturvårdsverket 3	Grön	Grön
Naturvårdsverket 4	Grön	Grön
Naturvårdsverket 5	Röd	Grön
Naturvårdsverket 6	Gul	Röd
Naturvårdsverket 7	Gul	Grön
Skogsstyrelsen 1	Grön	Grön
Skogsstyrelsen 2	Grön	Grön
Skogsstyrelsen 3	Grön	Grön
Skogsstyrelsen 4	Grön	Grön
Sveriges geologiska undersökning 1	Grön	Grön
Sveriges geologiska undersökning 2	Gul	Grön
Trafikverket 1	Grön	Grön

I den sammanfattande bedömningen av åtgärdsmyndigheternas åtgärds genomförande som visas i tabellen ovan går att utläsa att åtgärdstakten i vissa fall har avtagit i jämförelse med förra återsrapporteringen. I andra fall har åtgärdstakten förblivit densamma, vilket kan vara en för låg takt då vissa av åtgärderna skulle ha varit färdiga 2018. Detta kan bero av många orsaker så som minskad finansiering. Nedan presenteras de åtgärder där åtgärds genomförandet inte anses tillräckligt för att målet för åtgärden ska kunna nås.

- Boverket åtgärd 1a-c
Eftersom Boverket ännu inte har publicerat eller tagit fram de vägledningarna som åtgärden avser och då åtgärden ska vara vidtagen senast 2018 gör vattenmyndigheterna bedömningen att åtgärds genomförandet har gått från påbörjat till delvis påbörjat i ovan tabell. Myndigheten har till exempel tagit fram vägledningsunderlag om tillämpning av MKN vatten, med fokus på översiktsplanering under 2018 men detta har ännu inte publicerats. Arbetet får därmed ses som påbörjat men försenat.
- Havs- och vattenmyndigheten åtgärd 3.
Eftersom arbetet med den nationella kalkningsplanen är försenat och åtgärden ska vara vidtagen senast juni 2018 gör vattenmyndigheterna bedömningen att åtgärden går från påbörjad till kraftigt försenad.
- Havs- och vattenmyndigheten åtgärd 6
Eftersom Havs- och vattenmyndigheten ännu inte har utvecklat en vägledning kring framtagande och uppdatering av regionala vattenförsörjningsplaner och då åtgärden ska vara vidtagen senast juni 2018 gör vattenmyndigheterna bedömningen att åtgärds genomförandet har gått från påbörjat till delvis påbörjat i ovan tabell. Arbetet med att ta fram en vägledning har inletts och utgår från den enkätstudie och uppföljning av länsstyrelsernas arbete som tidigare genomförts. Målet är att ha en vägledning klar i juni 2019. Arbetet får därmed ses som påbörjat, men försenat.
- Jordbruksverket åtgärd 4
Flera av de specifika åtgärder har inte uppfyllts i tillräcklig grad nödvändig för att bidra till att miljö kvalitetsnormer för vatten uppfylls och/eller är kraftigt försenade i tid. Specifikt, (a) det finns inga slututbetalda ärenden för strukturkalkning under 2018, (b) kalkfilterbäddar anlades enbart i tre län, (c) utfallet för våtmarker och fosfor dammar är båda lägre än prognosen, och (d) för tvåstegsdiken är det få projekt som färdigställt under 2018. Vattenmyndigheterna anser därför att detta arbete är påbörjat men kraftigt försenat.
- Naturvårdsverket 6
Naturvårdsverket har i samarbete med Havs- och vattenmyndigheten tagit fram en vägledning till länsstyrelserna i frågor om prövning av anmälningspliktig vattenverksamhet. Samtidigt saknas i nuläget finansiering för det fortsatta arbetet i det projekt där frågan drivits. Då målet för åtgärden är 2018 gör vattenmyndigheterna bedömningen att åtgärden går från delvis pågående till försenad.

Boverket

Åtgärd 1.

Boverket ska vägleda länsstyrelser och kommuner om fysisk planering enligt plan- och bygglagen (PBL). Boverket behöver särskilt utveckla vägledning:

- a) till länsstyrelserna om granskning och överprövning av detaljplaner och områdesbestämmelser för tillämpning av miljökvalitetsnormerna för vatten, samt vägledning för mellan-kommunal samverkan avseende planering, planläggning och andra ärenden enligt PBL där avrinningsområden delas mellan flera kommuner,
- b) till kommuner om tillämpningen av miljökvalitetsnormerna för vatten i detalj- och översiktsplanering,
- c) om hur regionala vattenförsörjningsplaner och annat regionalt planeringsunderlag kan användas i översikts- och detaljplanering och i övriga ärenden enligt PBL.

Åtgärden ska vara vidtagen senast i juni 2018.

Vattenmyndigheten bedömer att åtgärden är delvis påbörjad.

Boverket har inte tagit fram några direkta vägledningar kopplat till miljökvalitetsnormer för vatten eller regionala vattenförsörjningsplaner. Däremot behandlas miljökvalitetsnormer och relaterad problematik i flera olika sammanhang. Bland annat har rapporten Vattendirektivet i fysisk planering Boverket 2005 tagits fram.

I rapporten uppmärksammas ett antal oklarheter som enligt Boverket inte kan överlämnas att lösas av rättstillämpningen, utan istället bör hanteras genom förtydligande av lagstiftningen. Det handlar bland annat om hur miljökvalitetsnormer regleras i PBL, och om den i PBL oklara kopplingen till beslutade åtgärdsprogram.

Rapporten beskriver också hur det behöver utvecklas ett samspel mellan översiktsplan och åtgärdsprogram.

Vägledning för granskning och överprövning av detaljplaner och områdesbestämmelser samt vägledning för mellan-kommunal samverkan

Under 2018 genomförde Boverket inte några insatser för tillsynsvägledning för länsstyrelserna avseende miljökvalitetsnormer för vatten. Boverket avser att genomföra åtgärd 1b, om vägledning för kommunerna, innan genomförandet av åtgärd 1a om länsstyrelsernas tillsyn över kommunerna. Delen i åtgärd 1a om vägledning kring hantering av kommungemensamma avrinningsområden genomförs integrerat med åtgärd 1b, se punkten nedan.

Vägledning för vatten i detalj- och översiktsplanering

Under 2018 arbetade Boverket med att ta fram vägledningsunderlag om tillämpning av MKN vatten, med fokus på översiktsplanering. Underlaget är fortfarande internt arbetsmaterial. Boverket har i arbetet med underlaget fått värdefull återkoppling från vattenmyndigheten, vilket är ett viktigt bidrag för det fortsatta arbetet.

Vägledning för vattenförsörjningsplaner och annat regionalt planeringsunderlag

Under 2018 publicerade Boverket en vägledning om översiktsplanering vid kust och hav, där dricksvattenförsörjning utgör ett temaområde. Användning av regionala vattenförsörjningsplaner och annat regionalt planeringsunderlag behandlas i vägledningen.

Under 2019 planerar Boverket också att ta fram vägledning om hur dricksvattenförsörjning kan beaktas vid detaljplanering, och hur bland annat regionala vattenförsörjningsplaner då kan användas.

Försvarsinspektören för hälsa och miljö (f.d. Generalläkaren)

Försvarsinspektören för miljö och hälsa har inte rapporterat sitt arbete enligt vattenmyndigheternas åtgärdsprogram för 2018.

Havs- och vattenmyndigheten

Åtgärd 1.

Havs- och vattenmyndigheten ska

a) fortsätta att arbeta med utveckling av styrmedel så att utsläppen av kväve och fosfor från enskilda avlopp minskas samt

b) i frågor kring prövning och tillsyn av enskilda avlopp, fortsätta att utveckla sin vägledning till länsstyrelser och kommuner.

Åtgärden ska leda till att det dels utarbetas styrmedel och dels utvecklas vägledning om vilka åtgärder som behöver genomföras för att miljö kvalitetsnormerna för vatten ska kunna följas.

Vattenmyndigheten bedömer att åtgärden är pågående.

HaV har deltagit i arbetet med den statliga ”Utredningen om hållbara vattentjänster” som bland annat skulle föreslå styrmedel för att öka åtgärdstakten för små avloppsanläggningar, samt föreslå hur man kan öka återvinning och kretslopp av näringsämnen från små avlopp. Utredningen presenterade sitt förslag i maj 2018.

Det nationella GIS-stöd för bedömning av skyddsnivå för miljö- och hälsoskydd som HaV har finansierat har lanserats under 2017 och i början av sommaren 2018 fick det en egen sida hos Länsstyrelsen.

Under året har HaV publicerat fyra nyhetsbrev om små avlopp och HaV:s webbplats utvecklades med fler och uppdaterade frågor och svar för att ge snabb och konkret tillsynsvägledning. Uppföljningar av besöksstatistiken visar att deras avloppssidor är välbesökta både av kommuner och av privatpersoner.

HaV yttrar sig också i MÖD i ärenden av principiell karaktär för att vägleda kring regelverket.

Under våren 2017 utlyste HaV medel till utvecklingsprojekt för små avloppsanläggningar. Målet med utlysningen var att hämta in och sprida kunskap samt bidra till att utveckla metoder för att minska utsläpp av övergödande ämnen och smittämnen från små avloppsanläggningar. Sex projekt tilldelades sammanlagt cirka 2,7 miljoner kronor. Projekten slutredovisas senast i mars 2019 och resultaten från projekten ger länsstyrelser och kommuner ökad kunskap och fungerar som stöd vid tillsyn och prövning.

HaV har bidragit till att förbättra förutsättningarna för att följa miljö kvalitetsnormerna genom att ge medel till utveckling av ett nationellt GIS-stöd för prövning och tillsyn.

GIS-stödet är nu tillgängligt via länsstyrelsernas webbplats för kommuner, verksamhetsutövare och fastighetsägare.

HaV har stöttat länsstyrelsen genom att årligen anordna en tillsynsvägledningsdag för de personer som arbetar inom området små avloppsanläggningar. 2018 deltog 20 personer från 15 län.

Genom träffarna har vi stärkt nätverket mellan handläggare och underlättat utbytet av kunskap och erfarenheter mellan myndigheterna. Vi medverkade också vid tillsynsvägledningsträffar som Länsstyrelsen i Kalmar, Västra Götaland och Hallands län ordnade för sina kommuner. Träffarna gav förutom möjlighet att sprida vår tillsynsvägledning även konkreta uppslag till hur tillsynsvägledningen kan förbättras.

HaV har också deltagit på konferensen Vatten, avlopp och kretslopp och VA-mässan och berättat om vårt tillsynsvägledningsarbete samt utredningen om hållbara vattentjänster.

HaV har under året arbetat med att ta fram och utveckla vägledning för prövning av små avloppsanläggningar. I arbetet har flera andra myndigheter involverats eftersom flera ämnesområden berörs. Framtaget material har skickats till grupper av miljöinspektörer på kommunerna för att de i ett tidigt skede ska få möjlighet att lämna synpunkter så att vägledningen blir så konkret och användbar som möjligt. Vägledningen kommer att publiceras under 2019.

Åtgärd 2.

Havs- och vattenmyndigheten ska ta fram vägledning till verksamhetsutövare, länsstyrelser och kommuner om hur spridning av miljögifter kan förhindras vid muddring, dumpning av muddermassor och annan vattenverksamhet som berör sediment, på ett sådant sätt att miljökvalitetsnormerna för vatten kan följas.

Vattenmyndigheten bedömer att åtgärden är pågående.

HaV har tagit fram en vägledning på ämnet som publicerades på myndighetens webb 2018. Vägledningen innehåller en genomgång av olika tekniker, skyddsåtgärder, miljöpåverkan, innehållskrav i ansökningar/anmälan om muddring, innehåll i kontrollprogram mm.

Åtgärden (vägledningen) markerar betydelsen av miljökvalitetsnormer (MKN) och att man vid muddring och dumpning behöver förhålla sig till MKN. Åtgärden betonar också vikten av att inte försämra vattenmiljön samt tillhandahåller verktyg för att bedöma detta vid prövning och tillsyn.

Vägledningen var ute på remiss under hösten 2017 och då även till SGU och NV. Dialog med NV hölls redan inför starten på arbetet att ta fram en vägledning.

Vattenverksamhetshandläggare vid Länsstyrelserna informerades om att vägledningen var på gång vid en handläggartäff som anordnades i oktober 2017.

Ett utskick till samtliga Länsstyrelser gjordes också i samband med remissen. Vissa utvalda kommuner informerades då också.

När vägledningen publicerades i juni 2018 kommunicerades detta med ett mejl med länk till vägledningen. Mejlet gick till samtliga länsstyrelser och kommuner. Men även till SGU, SGI, Transportstyrelsen, Sjöfartsverket och Sveriges hamnar med flera.

Vid en handläggartäff för vattenhandläggare vid Länsstyrelsen den 6–7 februari 2019 har vägledningen att presenteras.

Genom HaV:s deltagande i miljöbalksprövningar, där frågan om tillstånd till muddring eller dispens för dumpning är uppe för prövning, kan HaV:s yttranden få betydelse och ge vägledning. T.ex. har HaV överklagat domar som rör dumpning med anledning av stor risk för spridningen av miljögifter. Detta har lett till att domslut har överprövats och att praxis har utvecklats.

Åtgärd 3.

Havs- och vattenmyndigheten ska ta fram en ny nationell plan för kalkningsverksamheten som ska bidra till att miljökvalitetsnormerna för vatten kan följas. Den nationella planen ska vara ett stöd för länsstyrelsernas kalkningsverksamhet och prioriteringar samt innehålla en analys av i vilken omfattning den nuvarande kalkningsverksamheten bidrar till att miljökvalitets-normerna för vatten följs.

Åtgärden ska vara vidtagen senast i juni 2018.

Vattenmyndigheten bedömer att åtgärden delvis är påbörjad men försenad.

En plan för arbetsprocessen mot ny nationell plan finns och behov av underlag har identifierats. Dock är nationella planen försenad och tidsplanen för arbetet kommer att revideras. Förseningen beror bl.a. på minskad personalresurs för kalkningsverksamheten och att tjänsterna har varit vakanta under stor del av 2018. Dessutom har ett omtag krävts för försurningsbedömningen av kalkade vatten inom kalkningsverksamheten, vilken var tänkt som ett försteg innan de regionala åtgärdsplanerna utformades.

HaV driver fortlöpande arbete för att stödja den regionala verksamheten. Som exempel på arbete som pågår eller som har avslutats under 2018 kan nämnas: Nationell utvärdering av kalkningseffekter på fisk i sjöar; nationell utvärdering av kalkningseffekter på flodpärlmussla; nationell utvärdering av kalkningseffekter på bottenfauna; Utvärdering av målvattendragsundersökningen 2010-2016; anpassning av MAGIC för att göra det mer användarvänligt; utökad vattenkemiredovisning; upphandling av vattenkemiska provtagningar av ca 20 sjöar i syfte att utreda upplösningsgraden av grova kalkprodukter i sjöar. HaV har även under 2018 inlett planeringsarbetet för en svensk/ norsk kalkningskonferens, samt utbildningsdagar för kalkansvariga vid länsstyrelser, kommuner och entreprenörer.

Eftersom åtgärden är under utförande är det för tidigt att utvärdera i vilken mån förutsättningarna förbättrats. Arbetet med de regionala åtgärdsplanerna inom

kalkningsverksamheten har påbörjats, inom vilka länen kommer att göra djuplodande bedömningar för varje åtgärdsområde.

Detta är ett steg i arbetet mot en ny nationell plan för kalkningsverksamheten, vilket förbättrar förutsättningarna för att följa miljökvalitetsnormerna.

Arbetsprocessen mot ny nationell plan har kommunicerats med länsstyrelserna vid kalkhandläggartäff, samt behovet av väl genomarbetade regionala åtgärdsplaner för den nationella kalkningsplanen har kommunicerats i samband med utskick av dess riktlinjer, och kommer även att beröras i planerat möte med kalkansvariga vid länsstyrelserna (rörande de regionala åtgärdsplanerna).

Övrigt arbete med bäring på åtgärden under 2018

Ett preliminärt utkast till ny kemimall för vattenkemiska mål har tagits fram.

Åtgärd 4.

Havs- och vattenmyndigheten ska vägleda länsstyrelserna vid en prioritering av miljöförbättrande åtgärder som minskar vattenkraftens miljöpåverkan, på ett sådant sätt att miljökvalitetsnormerna för vatten kan följas.

Åtgärden ska vara vidtagen senast två år efter åtgärdsprogrammets fastställande.

Vattenmyndigheten bedömer att åtgärden delvis är påbörjad.

HaV:s arbete med att färdigställa en metod för prioritering och avvägning, som en fortsättning av de pilotprojekt som utförts, har under 2018 avstannat. Det beror på att det i väntan på ändrad förordning (1998:1388) om vattenverksamhet mm. inte har kunnat fastställas exakt vad den nationella planen för omprövning av vattenverksamheter ska innehålla och vilket gränssnitt som kommer att bli till arbetet som behöver utföras regionalt inför omprövningar. Detta arbete omhändertas nu inom ramen för Program Vattenmiljö och vattenkraft inom HaV inom vilket ändringar av föreskrifter, framtagande av nationell omprövningsplan och vägledning ingår och organiseras i samverkan med övriga myndigheter och vattenkraftbranschen.

Det har sedan tidigare pågått arbete som till viss del har kunnat stötta länsstyrelserna i utarbetandet av åtgärdsstrategier för avrinningsområden. Det gäller arbetet med utveckling av metoder för prioritering och avvägning som under 2018 har fortsatt med större fokus på pilotprojekten i Dalälven, Luleälven, Nissan och Emån som sattes igång inom ramen för regeringsuppdraget Dialog vattenkraft. Havs- och vattenmyndigheten har medverkat vid ett flertal styr- projekt- och dialogmöten inom de olika pilotprojekten. Vi har fortlöpande lämnat vägledning och synpunkter på arbetet som bedrivs i projekten.

Målet med pilotprojekten var att testa metod för bedömning av naturvårdsnytta av miljöåtgärder (HaV:s utkast från 2015) och för vattenkraftens relativa reglerbidrag (ER 2016:11) och utveckla en metod för prioritering av miljöåtgärder och avvägning mot andra allmänna intressen, särskilt energi- och kulturmiljöintresset. Utifrån resultaten skulle HaV därefter färdigställa en metod för prioritering och avvägning. De varierade

förutsättningarna i vattendragen har gjort att syftet med respektive pilotprojekt varierar och följaktligen metodutveckling för prioritering.

I samverkan med länsstyrelserna anordnades även 2018 en konferens om miljöåtgärder vid vattenkraft och dammar för länsstyrelser och särskilt berörda nationella myndigheter. Prövning och tillsyn enligt miljöbalken, kulturmiljöhänsyn, vattenkraftens roll i energisystemet, miljöåtgärder och eventuell ny lagstiftning var viktiga frågor som togs upp på konferensen. Under konferensen 2018 var ny lagstiftning, nationell plan för omprövning, prioritering av åtgärder samt egenkontrollfrågor som togs upp och diskuterades. En konferens planeras också för 2019.

De av regeringen beslutade ekonomiska tillskotten till länsstyrelserna för tillsyn, prövning och omprövning av vattenverksamheter har varit föremål för samverkan och vägledning om tillsynen. Denna samverkan kommer att fortsätta det kommande året.

Arbetet som har pågått under flera år och som fortsätter framöver syftar till att ta fram åtgärder som ger så bra ekologisk nytta som möjligt utan att påverka vattenkraften på ett betydande sätt. Det arbetet avser att bidra till att MKN följs på både kort och lång sikt eftersom det omfattar att miljöanpassa vattenkraften.

Det som framkommer i arbetet med strategifördjupningen kan utgöra en grund för ett arbetssätt som kan hantera målkonflikter, exempelvis mellan natur och kultur, inom arbetet med planering och prövning av samtliga typer av vattenvårdsåtgärder. Arbetet bedöms särskilt komma till nytta i genomförandet av den nationella omprövningsplanen då det på regional nivå då olika intressenter behöver samverka för att ta fram underlag och prioritera miljöåtgärder inom avrinningsområden. Detta med syfte att bidra till att uppnå MKN och följaktligen berörda miljö kvalitetsmål.

Det utförda arbetet och pågående samverkan har bidragit till mer kunskap och förståelse för både länsstyrelser och verksamhetsutövare med en variation över länen. Fördelade medel har gett länsstyrelserna möjlighet att rekrytera resurser för att utöka tillsynen under året och sätta igång olika typer av åtgärder. Mer insatser behövs och arbetet fortsätter 2019.

Därutöver bidrar HaV:s delaktighet i olika prövningsärenden och samverkan med länsstyrelser till detta.

En viktig del av dialogarbetet är att samverka med vattenkraftbranschen i Energiforsks forskningsprogram om vattenkraft och miljö (Kraft och Liv i Vatten samt Krafttag ål) och det under 2018 igångsatta forskningsprogrammet Förbättring och utvärdering av konnektivitet och habitatkvalitet för hållbar vattenkraft.

HaV har också samverkat med en bred referensgrupp när det gäller bästa möjliga teknik för åtgärder inom vattenkraften. Som en fortsättning på det arbetet slöts i slutet av 2018 en överenskommelse med SLU att ta fram en handbok i processen till att utreda nyttan av att förbättra för upp- och nedströmsvandring och i valet av lämpliga tekniska lösningar. Arbetet utförs i nära samarbete med en styrgrupp med bred representation från branschen och myndigheter samt en referensgrupp som ska ge synpunkter på arbetet. Projektet avslutas med ett slutseminarium och utbildning i början av 2020.

Arbetet med att ta fram tidplan och prövningsgrupper för att möjliggöra en nationell plan för omprövning av vattenkraft och dammar med start 2020, vägleder länsstyrelserna vid en prioritering av vilka verksamheter som behöver fokuseras på för att få till miljöförbättrande åtgärder som minskar vattenkraftens miljöpåverkan, på ett sådant sätt att miljö kvalitetsnormerna för vatten kan följas.

Åtgärd 5.

Havs- och vattenmyndigheten ska ta fram en nationell strategi för finansiering av åtgärder med avseende på vattenverksamheter/vattenanläggningar som saknar ansvarig verksamhetsutövare.

Åtgärden ska genomföras så att den bidrar till att de åtgärder vidtas som behövs för att miljö kvalitetsnormerna för vatten ska kunna följas.

Vattenmyndigheten bedömer att åtgärden ännu är delvis påbörjad.

HaV har genomfört en översiktlig analys av åtgärdsbehovet och kommit fram till att det krävs cirka 200 000 tkr årligen för dessa frågor under de 20 år som vattenkraften ska omprövas.

Med utgångspunkt från dagens åtgärdsarbete inom området och nuvarande finansiering har vi i vårt budgetäskande för perioden 2019–2021 äskat 170 000 tkr och för åren därefter 85 000 tkr/år för finansiering av åtgärder med avseende på vattenverksamheter/vattenanläggningar som saknar ansvarig verksamhetsutövare.

Vi har tillsammans med Länsstyrelserna lämnat in ett gemensamt budgetäskande inom samma område.

Vi har utvecklat vårt stöd och vår rådgivning kring medfinansiering av EU projekt främst inom Life, Interreg och EHFF.

Omfattningen av EU-projekten har ökat. Dessa omfattar i hög grad fysiska åtgärder som lokalt på vattenförekomstnivå ofta får tydlig betydelse för vattenkvaliteten vilket ökar möjligheterna att följa normerna. Verksamheten är emellertid för geografiskt begränsad och har pågått i allt för kort tid för att ur ett nationellt perspektiv kunnat påverka förutsättningarna för att följa MKN.

HaV har ett pågående samarbete med Riksantikvarieämbetet som innebär att vi ser över möjligheten att

- använda 1:11 medel för kulturmiljöåtgärder kopplade till vattenverksamheter/vattenanläggningar
- samordna användningen av 1:11 medel och 7:2 medel
- att samordna budgetäskanden för perioden 2020–2022

Åtgärd 6.

Havs- och vattenmyndigheten ska utveckla vägledning för länsstyrelsernas och kommunernas arbete med långsiktigt skydd av dricksvattentäkter. Havs- och vattenmyndigheten behöver särskilt utveckla

- a) vägledning för inrättande, tillsyn och förvaltning av vattenskyddsområden, och
- b) vägledning kring framtagande och uppdatering av regionala vattenförsörjningsplaner.

Åtgärden ska vara vidtagen senast i juni 2018.

Vattenmyndigheten bedömer att åtgärden är pågående.

Handläggarrträff för länsstyrelsernas vattenskyddshandläggare hålls årligen. Träffen planeras och genomförs tillsammans med SGU. Där tas aktuella frågor och nyheter upp och olika föreläsare bjuds in varje år för att presentera olika aktuella teman.

Havs- och vattenmyndigheten har tagit fram en checklista med vägledning för att inrätta ett beslut om vattenskyddsområde (2018).

Vi har under perioden 2016–2018 tillsammans med Naturvårdsverket utvecklat det nationella Naturvårdsregistret för vattenskyddsområdena Vic Natur. Länsstyrelserna har gått igenom sina beslut och uppdaterat attribut-data för besluten såsom vem som är tillsynsmyndighet m.m. för de olika områdena. Arbetet har resulterat i ett mer kvalitetssäkrat register och en högre användbarhet för olika avnämargrupper.

Förutom HaV ingår Boverket, SGU, SMHI och Livsmedelsverket i arbetsgruppen. Dessutom bistår

Tyréns med expertstöd och rapportskrivning. Målet är att ha en vägledning klar i juni 2019.

Arbetet med att ta fram en vägledning har inletts och utgår från den enkätstudie och uppföljning av länsstyrelsernas arbete som tidigare genomförts

Underlaget har bidragit med förbättrade förutsättningar för länsstyrelser och kommuner att arbeta med vattenskyddsområden. Mycket av vattenskyddsarbetet utgör förebyggande insatser och syftar till att bibehålla ett råvatten som redan är av god kvalitet och det är därför svårt att uppskatta eller följa upp effekter på MKN.

En vägledning om regionala vattenförsörjningsplaner kommer vara ett stöd till länsstyrelser och kommuner i deras planering för att skydda vattenresurser som idag används som dricksvattentäkter men även vattenresurser behöver skyddas för framtida dricksvattenproduktion. Vägledningen tar också upp användningen av regionala vattenförsörjningsplaner i kommunernas fysiska planering.

I planering för den årliga handläggarrträffen för länsstyrelserna medverkar SGU i utformningen av programmet och genomförande av dagarna.

Avseende framtagande av vägledningsprodukter så hörs myndigheter som berörs i lämplig omfattning beroende på frågeställningar och uppdrag samt hur själva produkten

tas fram genom samråd. För vägledningen regionala vattenförsörjningsplaner är SGU, SMHI, Livsmedelsverket och Boverket med i arbetsgruppen.

Även 2018 har myndigheten deltagit i ett antal seminarier för att presentera arbetet kring vattenskyddsområden och vägledning regionala vattenförsörjningsplaner, bl. a på VA-mässan och Svenskt Vattens dricksvattendagar. Myndigheten har även fått förstärkta resurser och har 2018 anställt ytterligare en person som arbetar med vattenskydd.

Åtgärd 7.

Havs- och vattenmyndigheten ska utveckla vägledning, rådgivning och information om hur åtgärder kan genomföras i syfte att minska internbelastningen och halterna av näringsämnen i vattenförekomster med internbelastning där det behövs för att bidra till att miljökvalitetsnormerna för vatten följs. Myndigheten ska också verka för en långsiktig etablering av näringsreducerande åtgärder direkt i sjöar och kustvatten och uppföljning av åtgärdernas effektivitet.

Vattenmyndigheten bedömer att åtgärden är pågående.

HaV bearbetar det kunskapsunderlag för åtgärdsbibliotek som togs fram för vägledningens räkning under 2018 och analyserar prövningsförutsättningar för respektive åtgärd.

En del av åtgärden rör finansiering av internbelastningsåtgärder. Under 2018 förändrades LOVA-förordningen. I och med detta kan internbelastningsåtgärder finansieras med statsstöd upp till 90procent. HaV reviderade därmed sin LOVA-vägledning till att omfatta bland annat dessa åtgärder.

Enligt åtgärdsprogrammet ska HaV verka för långsiktig etablering av internbelastningsåtgärder. Samtidigt finns det ett antal frågor som behöver besvaras innan åtgärder kan vidtas i stor omfattning. Idag innebär ”Verka för långsiktig etablering” att ett data- och kunskapsunderlag måste utvecklas, en internbelastningsstrategi tas fram och finansieringsvägar måste presenteras.

Vi vet t.ex. inte i vilka sjöar eller vikar som det är lämpligt att genomföra internbelastningsåtgärder eller hur man tex bäst skall använda eventuellt bärgat bottenlam på ett vettigt sätt när det väl tagits upp.

En del av detta underlag kommer på sikt att levereras via LIFE IP Rich Waters genom action C11:2 och C11:3 som utvecklar och implementerar ett modellverktyg för att bedöma om en sjö eller kustvatten är internbelastat. Rich Waters är en viktig kugge i det nationella arbetet med internbelastningsfrågor men utvecklingen sker dock i Norra Östersjöns Vattendistrikt och där finns inte nödvändigtvis alla typer av sjöar. För att ta detta vidare till nationell skala har ytterligare satsningar krävts.

Under 2018 genomförde HaV därför en utlysning för kunskapshöjande projekt om internbelastning av fosfor i sjöar och kustvatten samt om återföring av näringsämnen.

Satsningen pågår i tre år, 2018–2020, och är en del av regeringens satsning Rent hav. Totalt delas 21 miljoner kronor i bidrag till elva projekt. Av dessa har sju projekt direkt bäring på åtgärd 7.

Samverkan med länsstyrelser kommuner och andra aktörer sker regelbundet och i hög grad genom arbetet i LIFE IP Rich Waters. HaV deltar även i det kunskapsnätverk för lågflödesmuddring som initierades under 2018.

Dessutom kommunicerar HaV sitt arbete med internbelastning via pressmeddelanden och under evenemang såsom ”Havs- och vattenforum”.

Även Havs- och vattenmyndighetens arbete inom HELCOM bidrar till att åtgärd 7.

Åtgärd 8.

Havs- och vattenmyndigheten ska i sitt arbete med att ta fram hanteringsprogram för invasiva främmande arter i vattenmiljöer inkludera de främmande arter som har en sådan påverkan att miljö kvalitetsnormerna för vatten inte följs eller riskerar att inte kunna följas.

Åtgärden ska genomföras så att den bidrar till att de åtgärder vidtas som behövs för att miljö kvalitetsnormerna för vatten ska kunna följas

Vattenmyndigheten bedömer att åtgärden är pågående.

Ett hanteringsprogram för svartmunnad smörbult är i slutfasen.

Ett hanteringsprogram för signalkräfta har remitterats och färdigställts för beslut. En hemställan på regelförändringar är inskickad till regeringskansliet. HaV har sedan den 1 januari 2019 bemyndigande enligt den nya förordningen för invasiva främmande arter att ta beslut om hanteringsprogrammet. HaV kommer under 2019 komplettera, justera och remittera myndighetens föreskrifter enligt förslaget.

Artdatabanken har riskklassificerat drygt 1000 främmande arter utifrån deras biologiska påverkan och invasionspotential. Artdatabankens klassificering kommer ligga till grund för utpekande av ytterligare arter som behöver vägledning i ett hanteringsprogram.

Artdatabankens metod för riskklassificering har utgått från Norges motsvarighet.

Signalkräftan remitterades till tre norska myndigheter där samtliga inkom med svar. Norges svar har bearbetats in i den nya versionen.

Artdatabankens riskklassificering ger oss en viktig grund för att hantera riskerna, arbeta förebyggande och förhindra introduktion och spridning av invasiva främmande arter

Hanteringsprogrammen inklusive den vägledning som HaV tillhandahåller genom hemsidan, muntligt och skriftligen förbättrar förutsättningarna för att MKN följs.

Havs-och vattenmyndigheten har tillsammans med Naturvårdsverket hållit Länsstyrelseträffar, via webinarium i augusti samt på fysiska träffar under november 2018 i Malmö, Örebro och Umeå. Träffarnas syfte har varit att informera om den nya nationella förordningen om invasiva främmande arter, samt utbyta erfarenheter kring åtgärder. Allt material finns tillgängligt på Sharepointplattformen för Länsstyrelserna och de allra flesta deltog även i träffarna.

HaV har även under 2018 informerat länsstyrelserna vid en rad andra träffar, bl.a. på länsfiskekonsulentträffen, Vattendagarna, Havs- och vattenforum, Flora och faunavårdskonferensen, Vänerdagen, mm.

HaV höll i en hearing i juni om metoderna för riskklassificeringen och dess omfattning tillsammans med ArtDatabanken och Naturvårdsverket. Ett flertal länsstyrelser deltog på hearingen.

Jordbruksverket

Åtgärd 1.

Jordbruksverket ska utveckla kompetensutvecklings- och rådgivnings-verksamheten inom ramen för det svenska landsbygdsprogrammet 2017–2018, fokusområde 4B, för att minska växtnäringsförluster till områden där det finns risk att miljökvalitetsnormerna för vatten inte kan följas på grund av sådan påverkan.

Vattenmyndigheten bedömer att åtgärden är pågående.

Jordbruksverket (SJV) leder arbetet i Greppa Näringen och ansvarar därmed för utformning av enskild rådgivning, lantbrukarkurser, underlagsmaterial, samt sammanställning av miljöeffekter av rådgivningen. Vid sidan av gårdsvis rådgivning och lantbrukarkurser som utförs via länsstyrelserna, ingår i SJV:s uppdrag miljörådgivning i form av deltagande på mässor riktade framförallt till lantbrukare, fortbildningskurser för rådgivare och utveckling av nya metoder för åtgärdsarbetet. SJV har dessutom till hög grad fortsatt prioritera fortbildning av rådgivare genom att genomföra utbildningsdagar, fortbildningskampanjer, webbenkäter, webbkurser, samt andra kurser med anknytning till vattenkvalitet.

Tabell 2. Antal rådgivningsbesök 2017–2018 med koppling till övergödning samt hur många av dessa som genomförts i områden där miljökvalitetsnormerna (MKN) för vatten inte kan nås. Antal lantbruksföretag som fått rådgivning 2017–2018.

	Antal rådgivningsbesök med koppling övergödning	Varav i områden där MKN ej nås	Antal lantbruksföretag
Bottenviken	16	1	15
Bottenhavet	80	19	63
Norra östersjön	346	289	275
Södra Östersjön	898	611	708
Västerhavet	706	520	601

Totalt fick 1 662 lantbrukare rådgivning kopplat till Åtgärd 1 under år 2018. Därmed har det under året getts rådgivning till lantbrukare på gårdar med sammanlagt 204 000 ha, om det antas att de 1 662 lantbrukarnas åkerareal motsvarar medelarealen på Greppa Näringens gårdar.

Under 2018 deltog SJV och Greppa Näringen på mässor riktade till lantbrukare, med montrar vid Borgeby fältdagar, Brunnby lantbrukardagar och vid Elmia Lantbruk.

Under försommaren 2018 fortsatte SJV med ett projekt att studera kväveminerisering i ett antal höstvetefält runt om i Sverige för att undvika gödselgivor som överstiger grödas behov. Mätningarna rapporterades veckovis vid rådgivarmöten och på Internet.

SJV har fortsatt med spridning av informationsmaterial, t.ex. så har den "fosforkampanj" som påbörjades hösten 2016 hållit igång. Dessutom togs en ny skrift fram i serien praktiska råd "Gödsla rätt med fosfor" som delades ut vid kurser och vid mässor. Rådgivning materialet har följts upp av webbenkäter, som t.ex. en om fosfor som innefattade respons från ca. 11 000 lantbrukare. En manual för vattendragsarbete riktat till länsstyrelser och rådgivare har även utformats och gjordes tillgängligt på Greppa Näringens webbplats.

SJV har i samarbete med SLU och företag i lantbruksbranschen publicerat kartbilder från hela landet som visar ett vegetationsindex och grödans variation över fälten. Tjänsten kallas CropSAT och Greppa Näringen bekostade att bilderna gjordes kostnadsfritt tillgängliga under 2018.

SJV har även studerat positiv effekt av rådgivning på växtnäringsförlusterna. Resultaten av en webbenkät var att stora gårdar gjort fler åtgärder än mindre, samt att gårdar vars brukare deltar i Greppa Näringen, gjort åtgärder i större utsträckning. Forskare från SLU och Chalmers har även tagit del av data från Greppa Näringens databas var rådgivning utförs respektive effekt på växtnäringsbalanserna, men en slutrapport är ännu inte publicerad.

Åtgärd 2.

Jordbruksverket ska utveckla kompetensutvecklings- och rådgivnings-verksamheten inom ramen för det svenska landsbygdsprogrammet 2014–2020, fokusområde 4B, för att minska påverkan från användning av växtskyddsmedel i områden där det finns risk att miljö kvalitetsnormerna för vatten inte kan följas på grund av sådan påverkan.

Vattenmyndigheten bedömer att åtgärden är pågående.

SJV arbetar enligt "Sveriges nationella handlingsplan för hållbar användning av växtskyddsmedel" med målet att minska användningen av växtskyddsmedel i jordbruket och att uppnå en behovsanpassad bekämpning. En reviderad handlingsplan för åren 2019–2022, som SJV arbetat fram, beslutades av regeringen i april 2019. SJV har även ansvar för föreskrifter om användningen av växtskyddsmedel, behörighet och tillstånd att använda växtskyddsmedel yrkesmässigt, integrerat växtskydd, krav på dokumentation, obligatoriska funktionstest av sprututrustning, samt tillsynsvägledning för användning av växtskyddsmedel inom jordbruks- och trädgårdsnäringen.

SJV har tillsammans med LRF fortsatt arbetat med projektet "Säkert växtskydd" med att öka säkerheten för lantbrukare och minska riskerna för att växtskyddsmedel frigörs i miljön, delvis genom kunskapsspridning.

SJV:s regionala rådgivare vid fem växtskyddscentraler har fortsatt sitt arbete under 2018 med rådgivning och kunskapsunderlag för att minska miljöeffekterna av växtskydd i jordbruket. En viktig del i rådgivningsarbetet är att delta i genomförandet av integrerat växtskydd enligt EU-direktivet om hållbar användning. Detta görs bland annat genom information på webben, i växtskyddsbrief och annat

rådgivningsmaterial och deltagande på mässor och konferenser. Ett nära samarbete sker med Greppa Näringen på så sätt att personer från växtskyddscentralerna ansvarar för utformning och support kring användning och hantering av växtskyddsmedel i den rådgivning om växtskydd som ingår i Greppa Näringen. I takt med att ny kunskap kommit fram så har material lagts ut och uppdaterats på Greppa Näringens rådgivarsidor. Fyra rådgivningsmoduler med växtskyddstema finns; hantering av växtskyddsmedel, växtskydd i vattenskyddsområden, växtskydd i potatisodling och integrerat växtskydd.

Tabell 3. Antal rådgivningsbesök respektive antal lantbruksföretag som nåts av rådgivning om växtskyddsmedel per vattendistrikt 2017–2018.

	Antal rådgivningsbesök	Antal lantbruksföretag
Bottenviken	0	0
Bottenhavet	0	0
Norra Östersjön	9	9
Södra Östersjön	82	80
Västerhavet	60	60

Under 2018 fick 149 lantbrukare rådgivning om växtskydd genom Greppa Näringen. Därmed har det under året genomförts rådgivning om växtskydd till lantbrukare på gårdar med sammanlagt 18 300 hektar.

Åtgärd 3.

Jordbruksverket ska utveckla kompetens- och rådgivningsverksamheten inom ramen för det svenska landsbygdsprogrammet 2014–2020, fokusområden 4B, för att minska negativ påverkan från markavvattning och bevattningsuttag. Åtgärden ska genomföras så att den bidrar till att miljö kvalitetsnormerna följs.

Vattenmyndigheten bedömer att åtgärden är pågående.

SJV har under 2018 fortsatt bedriva rådgivning och information om markavvattning och bevattningsuttag till rådgivare, entreprenörer, och lantbrukare inom projektet vattenhushållning. Mycket av arbetet framförallt kring enskild rådgivning har skett i samverkan med Greppa Näringen och styrs mot prioriterade områden, vilket t.ex. inkluderar flera norrlandslän. Efterfrågan från dessa län har varit stor då det tidigare inte har förekommit så mycket aktiviteter från SJV:s sida. Flera av norrlandsläna har heller inte varit anslutna till Greppa Näringen så länge.

SJV har i samverkan med Greppa Näringen genomfört utbildningsdagar för rådgivare och entreprenörer med syftet att skapa förutsättning för rådgivningsarbetet om vattenhushållning.

Informationsmaterial har lagts ut på SJV:s webbplats. Färdigställande och tryck av broschyren "Underhåll ditt dike för ett rikare odlingslandskap" gjordes under 2018. Broschyren syftar bland annat till att vägleda rådgivare och lantbrukare kring underhållets betydelse för en god markstruktur för att få bättre produktion samt minska växtnäringsläckage. Broschyren "Täckdikning -för bättre skörd och miljö" färdigställdes också under 2018. Den syftar till att vägleda rådgivare och lantbrukare kring dräneringens betydelse för en god markstruktur för att få bättre produktion samt minska växtnäringsläckage. Projektet har samarbetat med Greppa Näringen om ett antal nyhetsbrev och presenterat verksamheten i Greppas Näringens medlemsbrev. SJV har även löpande svarat på frågor om vattenhushållning via e-post och telefon.

SJV medverkade med monter vid HaV:s årliga konferens Vattenforum, och vid Borgeby fältdagar då samverkan skedde med Greppa Näringen. Övriga konferenser som SJV har medverkat i under 2018 är ÖSF-konferensen i Linköping, Markvårdsdag Värmland, HIR-konferens om bevattning, Uddevalla växtodlingskonferens samt konferens med Odling i balans. Deltagarantalet har varierat mellan 50–100 personer per tillfälle. Föreläsningarna har berört ämnen som bland annat underhåll av diken, markavvattning, markstruktur och bevattning.

SJV har under 2018 tagit fram ett utbildningskoncept för studiecirkelledare där slutmålgruppen är lantbrukare. Utbildningen syftar till att lära ut vikten av att ha en aktiv förvaltning av sin vattenanläggning med hänsyn till miljön. Utbildningen tar upp juridik, miljöhänsyn och teknik kopplade till underhållsmetoder. Flertalet studiematerial med studiehandledning samt tre filmer har tagits fram för att användas i studiecirkelarna. Under 2018 har 28 studiecirkelledare, spridda över 13 län utbildats. Varje ledare planerar att starta upp en eller fler lokala studiecirkel under 2019. Intresset är stort för att starta studiecirkel inom ämnesområdet. Marknadsföringsannonser har hitintills resulterat i 65 intresseanmälningar.

Under 2018 arrangerade SJV tillsammans med länsstyrelser föreläsningsträffar med rådgivare och lantbrukare. Föreläsningarna handlade om äga, förvalta och underhålla diken. Budskapet var att belysa vikten av en aktiv förvaltning av sin vattenanläggning ur juridisk samt ur produktions- och miljösynpunkt. Träffar har anordnats med hjälp av Länsstyrelsen i Västra Götaland och Skånes län samt flera av Norrlandslänen.

Tabell 4. Antal rådgivningsbesök med koppling till markavvattnings samt antal lantbruksföretag som fått rådgivning 2017–2018. De antal som anges här är delmängder av det som presenteras under åtgärd 1.

	Antal rådgivningsbesök	Antal lantbruksföretag
Bottenviken	0	0
Bottenhavet	10	10
Norra Östersjön	64	59
Södra Östersjön	114	110
Västerhavet	97	93

Under 2018 fick 272 lantbrukare rådgivning om våtmarker eller dränering genom Greppa Näringen. Därmed har det under 2018 givits rådgivning om detta till lantbrukare på gårdar med sammanlagt 33 400 hektar, om det antas att de 272 lantbrukarnas åkerareal motsvarar medelarealen på Greppa Näringens gårdar.

Tabell 5. Jordbruksverket åtgärd 1–3 sammanfattande information om rådgivningsverksamheten.

	Nya rådgivnings- medlemmar	Nya rådgivnings- medlemmar (våtmark)	Jordbruk som omfattas i rådgivningsverksa mhet	Total jordbruksyta innefattande i rådgivningen (ha)
Bottenviken	5	0	15	2 400
Bottenhavet	10	0	63	8 700
Norra Östersjön	25	18	279	44 700
Södra Östersjön	121	34	768	89 800
Västerhavet	69	11	636	72 500

Åtgärd 4.

Jordbruksverket ska inom ramen för Landsbygdsprogrammet särskilt uppmärksamma åtgärderna a) strukturkalkning, b) kalkfilterdike, c) anpassad skyddszon, d) skyddszon, e) våtmark, f) fosfordamm, och g) tvåstegsdiken, för att dessa ska bidra till att miljö kvalitetsnormer för vatten följs.

Vattenmyndigheten bedömer att åtgärden är delvis påbörjad.

SJV har sammanställt data för de åtgärder som har fått stöd via landsbygdsprogrammet under 2018. Informationen visar att våtmarker med vars

huvudsyfte antingen var näringsrening eller att bidra till biologiska mångfald var fortsatt prioriterade.

- a) Det finns inga slututbetalda ärenden för strukturkalkning under 2018.
- b) Kalkfilterbäddar anlades i tre län på en yta av 954 ha för en kostnad av 832 656 kr. Dessutom utfördes en åtgärd på att återmeandra ett vattendrag på ca. 400 m för en kostnad på 207 382 kr, samt en släntavfasning på ca. 200 m för 145 000 kr.
- c) SJV har ansökt om 18 ha av anpassade skyddszoner
- d) Totalt har SJV ansökt om 1 426 ha skyddszoner, varav 1 408 ha är skyddszoner mot vattendrag.
- e) För våtmarker med huvudsyfte att bidra till biologiska mångfald har 11 454 113 kr betalats ut och omfattar 110 ha i 14 län. För våtmarker vars huvudsyfte var näringsrening har 15 253 272 kr betalats ut och omfattar 132 ha i 12 län. Under 2018 har SJV genomfört en kurs för våtmarkshandläggare och rådgivare. Inför kursen hade SJV en genomgång med ett antal län om hur arbetet med våtmarker fungerat hittills. Det finns ett stort intresse från handläggare att ha fler avstämningsmöten med SJV, framförallt kopplat till delar av handläggningen som är komplexa t.ex. rimlighetsbedömning av kostnader.
- f) För fosfor dammar har 4 656 629 kr betalats ut och omfattar 28 ha i 3 län.
 - g) Tvåstegsdiken har enbart anlagts i ett län under 2018 och omfattar 2 560 m och fick bidrag på 405 460 kr.

Åtgärd 5.

Jordbruksverket ska vidareutveckla sin vägledning för den egenkontroll som jordbruksföretag ska utföra med utgångspunkt i 26 kap. 19§ miljöbalken och 6§ egenkontrollförordningen (1998:901). Åtgärden ska genomföras så att den bidrar till att miljö kvalitetsnormer för vatten följs.

Vattenmyndigheten bedömer att åtgärden ännu ej är påbörjad.

SJV ska vidareutveckla sin vägledning för den egenkontroll som jordbruksföretag tillsammans med HaV, SGU och Naturvårdsverket. Åtgärden ska vara vidtagen senast tre år efter åtgärdsprogrammets fastställande. SJV har fått prioritera om arbetet med att utveckla vägledningen som nu planerat först under 2020. Det tillsynsprojekt som mer direkt kan ge påverkan på SJV uppfyllelse av MKN enligt åtgärd 6 har prioriterats under 2019. Prioriteringen av arbetet med åtgärd 5 och 6 med representanter för HaV och Naturvårdsverket i samband med framtagnandet av SJV:s plan för tillsynsvägledning enligt miljöbalken 2019–2021. SJV inväntar även HaV:s vägledning om MKN för vatten, tillsyn och egenkontroll som troligtvis kommer att publiceras under 2019. Samverkan och samarbete diskuterades på SamHatt-mötet 2018.

Åtgärd 6.

Jordbruksverket ska vidareutveckla sin tillsynsvägledning för länsstyrelser, kommuner och företag för att minska växtnäringsförluster till och påverkan från användning av växtskyddsmedel på vattenförekomster så att den bidrar till att miljökvalitetsnormer för vatten följs.

Vattenmyndigheten bedömer att åtgärden är delvis påbörjad.

SJV har under 2018 påbörjat arbetet med att ta fram en skriftlig tillsynsvägledning till länsstyrelser och kommuner för att minska växtnäringsförluster som bidrar till att MKN för vatten inte följs. Arbetsnamnet på vägledningen är "Tillsyn i jordbruket för god vattenstatus" och kommer att omfatta både växtnäring- och växtskyddsområdet. Vägledningen är ännu inte klar, men förväntas bli det under första halvåret 2019.

I samband med att SJV 2018 tog fram en ny tillsynsvägledningsplan för miljöbalken 2019–2021 frågades kommunerna och länsstyrelserna om intresse av och hjälp med att prioritera ett gemensamt tillsynsprojekt i fält rörande växtskyddsmedel och växtnäring. SJV fick positiv respons (högsta ranking av kommunerna och näst högst av länsstyrelserna) på vårt förslag och under hösten 2018 togs en grovplanering för projektet fram. SJV planerar att genomföra ett tillsynsprojekt i fält under hösten 2019. Checklista och lathund kommer att tas fram av SJV medan tillsynen kommer att utföras av kommunerna samt de länsstyrelser som har kvar tillsyn på tillståndspliktiga jordbruk. Samverkan och samarbete diskuterades med länsstyrelserna på SamHatt-mötet 2018.

Kammarkollegiet

Åtgärd 1.

Kammarkollegiet ska ta fram en plan för att ta initiativ till omprövning och återkallelse av tillstånd för vattenkraftverk och dammar, där det behövs för att miljö kvalitetsnormerna för vatten ska kunna följas. Planen ska utgå från de tillsynsinsatser avseende vattenkraftverk och dammar som ska utföras av länsstyrelserna enligt länsstyrelsernas åtgärd 2 och länsstyrelsernas åtgärdsplaner enligt länsstyrelsernas åtgärd 5.

Vattenmyndigheten bedömer att åtgärden inte är påbörjad.

Kammarkollegiet anser att möjligheten att genomföra myndighetens åtgärd i åtgärdsprogrammet har påverkats av det nya regelverket för vattenmiljö och vattenkraft. Myndigheten konstaterade redan i åiterrapporteringen för 2017 att det behöver bringas klarhet i konsekvenserna av det nya regelverket och den nationella prövningsplanen innan man på allvar kunde påbörja arbetet med sin åtgärd enligt vattenmyndigheternas åtgärdsprogram. Kammarkollegiet bedömer att den nationella prövningsplanen och de avvägningar som behöver göras inom den kommer att få stora konsekvenser för hur deras åtgärd ska/kan lösas. Därför anser myndigheten att deras fokus i nuläget bör ligga på framtagande av den nationella prövningsplanen för att därefter – och utifrån planens inriktning och den tänkta hanteringen av de anläggningar som hamnar utanför planen men ska föras in i de samlade prövningarna- arbeta fram en anpassad plan för omprövning och återkallelse enligt åtgärdsprogrammet.

Kemikalieinspektionen

Åtgärd 1.

Kemikalieinspektionen ska tillsynsvägleda länsstyrelser och kommuner samt informera allmänheten om hur kemiska produkter används så att negativ påverkan på vattenmiljön av prioriterade och särskilda förorenande ämnen enligt HVMFS 2013:19 minimeras.

Åtgärden ska vara vidtagen senast i juni 2018.

Vattenmyndigheten bedömer att åtgärden är pågående.

Kemikalieinspektionen har under 2018 gett tillsynsvägledning om de prioriterade och särskilt förorenande ämnena inom vattenförvaltningen. Under året har uppgifter från produktregistret publicerats på myndighetens vägledningsnätverk för inspektörer, som är tillgängligt via Kemikalieinspektionens webbplats. Information har även getts vid myndighetens årliga grundutbildning för kommuninspektörer och genom nyhetsbrev inom tillsynsvägledning till alla kommuner och länsstyrelser. Databasen och prioriteringsguiden PRIO har uppdaterats med information om när ett ämne som förekommer i databasen även är ett prioriterat eller särskilt förorenande ämne enligt vattenförvaltningen.

Kemikalieinspektionen samarbetar med kommunerna i projektform för att utveckla tillsynsvägledningen. Normalt genomförs ett samverkansprojekt med ca 1 ½ års mellanrum. Vägledningsmaterial finns även tillgängligt inom myndighetens vägledningsnätverk.

För att öka kunskaperna om vilka kemiska produkter som innehåller högfluorerande ämnen har Kemikalieinspektionen beslutat att införa krav på att företagen ska anmäla aktivt tillsatta högfluorerande ämnen i kemiska produkter till produktregistret, oavsett halt. De nya bestämmelserna trädde i kraft den 1 januari 2019.

På kemikalieinspektionens webbplats finns en särskild ingång för privatpersoner. Där finns information som privatpersoner behöver känna till när de hanterar farliga kemiska produkter som exempelvis propplösare, tändvätska eller tvättmedel så att de bättre kan skydda sig själva och miljön. Under 2018 har en ny sida lagts till som behandlar kemikalier i barns vardag. Myndigheten arbetar generellt för att minska riskerna för att människor och miljö skadas av farliga ämnen i kemiska produkter genom att verka förebyggande, alltså uppströms arbete innan produkterna kommer ut på marknaden.

Läkemedelsverket

Åtgärd 1.

Läkemedelsverket ska arbeta för att minska påverkan från läkemedel på vattenmiljön, särskilt med avseende på prioriterade och särskilda förorenande ämnen som påverkar förutsättningarna för att följa miljökvalitetsnormerna för vatten.

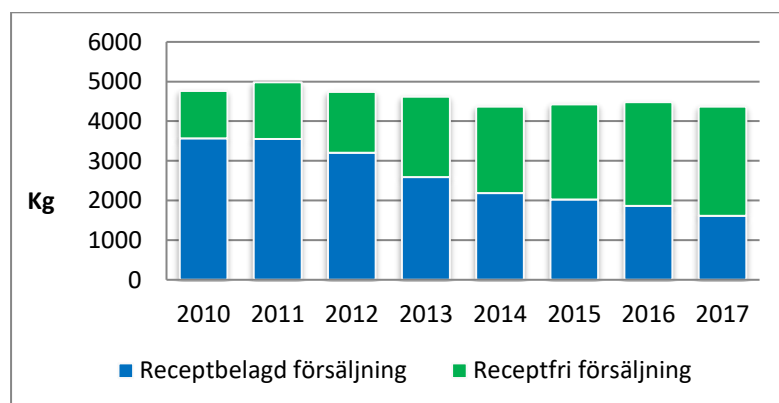
Vattenmyndigheten bedömer att åtgärden pågående.

Läkemedelsverket har inom myndighetssamarbetet med särskilt förorenande ämnen (SFÄ) bidragit till en miljöriskbedömning av läkemedelssubstansen ciprofloxacin som resulterat i en miljökvalitetsnorm för ämnet i kustvatten och vatten i övergångszon; nu införd i föreskriften HVMFS 2018:17 med ikraftträdande den 1 januari 2019.

I juni fattade kommissionen beslut om att ta bort läkemedelssubstansen diklofenak från bevakningslistan för vattendirektivet eftersom tillräckligt hög och kvalitativ data nu är tillgänglig om substansen. Diklofenak kommer sannolikt föreslås bli ett s.k. prioämne som regleras i bilagorna till direktiv 2013/39/EU om prioriterade ämnen.

Under året har Läkemedelsverket fortsatt ta fram statistik över försäljningen av diklofenak i Sverige och år 2017 såldes 4,4 ton aktiv substans. Under 2018 har Läkemedelsverket har också börjat ta fram statistik över försäljningen av fler läkemedelssubstanser med miljöaspekter, bl.a. 17-alfa-etinylöstradiol och 17-beta-östradiol, dessa data tillgängliggörs 2019.

Figur 1. Den svenska försäljningen av diklofenak (mängd aktiv substans i kg) åren 2010–2017.

Källa: Data från Läkemedelsverket och E-hälsomyndigheten.

Vid ansökan om godkännande för försäljning av läkemedel för humant bruk krävs en miljöriskbedömning (Environmental Risk Assessment, ERA). Miljöriskbedömningarna görs enligt en riktlinje från den europeiska läkemedelsmyndigheten EMA, men metoderna i den är inte anpassade till substansernas farmakologiska verkan utan följer i stort sett de miljöriskbedömningar som görs för kemiska ämnen enligt Reach-förordningen. Läkemedelsverket har sedan 2016 därför deltagit i en arbetsgrupp inom EMA för att se över denna riktlinje. Syftet med översynen är att möjliggöra förbättrad miljöinformation för läkemedelssubstanser. Under 2018 har arbetsgruppen tagit fram ett

utkast på ny riktlinje som nu är ute på remiss. Förslaget på ny riktlinjen innehåller numera bland annat bedömning av endokrint störande ämnen och antibiotika.

Under 2018 har arbetet med ny EU-förordning för veterinärmedicinska läkemedel slutförts och förordningen är nu beslutad. Sverige och Läkemedelsverket har varit aktiva i arbetet vilket exempelvis framgår av de nya reglerna som syftar till att motverka spridning och utveckling av antibiotikaresistens samt minska miljöpåverkan av veterinära läkemedel. Kommissionen har fått i uppdrag att fortsatt utreda ett system för granskning och sammanställning av miljöegenskaper hos de substanser som ingår i veterinärläkemedel samt utreda om substanser som ingår i veterinärläkemedel kan granskas i förhållande till EU:s miljölagstiftning. Kommissionen har också fått i uppdrag att utreda åtgärder för att förhindra eller minimera utsläpp av aktiva substanser vid tillverkningen.

I en artikel i Svensk Veterinärtidning i november 2018 lyfte Läkemedelsverket vikten av att rapportera in möjlig miljöpåverkan av veterinärmedicinska läkemedel. Veterinärer är skyldiga att rapportera in misstanke om biverkningar vid läkemedelsanvändning till djur men även påverkan på miljön bör rapporteras in.

Läkemedelsverket har under året genomfört flera insatser för att öka den internationella förståelsen för ökad miljöhänsyn inom läkemedelslagstiftningen inom EU och internationellt, främst behov av att begränsa utsläpp av aktiva substanser vid läkemedeltillverkning. Skrift på engelska som förklarar den svenska förslaget om utsläpps begränsningar är framtagen och delad inom norden. Läkemedelsverket har även debatterat ämnet vid seminarium, föreläst vid Nobelcenter och medverkat i planering och genomförandet av nordiska ministerrådets expert-respektive strategigruppsmöte One Health AMR.

Under 2018 har Läkemedelsverket deltagit i besvarandet av kommissionens remiss på strategi för att hantera föroreningar från läkemedel i vattenmiljön, men strategin är fördröjd. Läkemedelsverket anser att strategin är viktig eftersom flera åtgärder på internationell nivå behövs för att minska miljöpåverkan av läkemedel.

Läkemedelsverket har under 2018 fått i uppdrag av regeringen att inrätta och ansvara för ett Kunskapscentrum för läkemedel i miljön. Kunskapscentrumet har som mål att minimera miljöpåverkan av läkemedel genom ökad kunskap och ökad nationell samverkan inom området läkemedel i miljön. I arbetet med inrättande av kunskapscentrum för läkemedel i miljön har Läkemedelsverket genomfört intressentdialog med 18 externa aktörer.

Naturvårdsverket

Åtgärd 1.

Naturvårdsverket ska identifiera behov av ökad tillämpning och ändring av befintliga styrmedel samt behov av nya styrmedel och vägledning, i syfte att förbättra förutsättningarna för att minska utsläppen av fosfor och kväve samt prioriterade och särskilda förorenande ämnen vid avloppsreningsverk och avloppsledningsnät.

Åtgärden ska vara påbörjad senast i juni 2018 och ska sedan genomföras kontinuerligt.

Vattenmyndigheten bedömer att åtgärden är pågående.

Under 2018 har naturvårdsverket arbetat med vägledning till föreskrifterna NFS 2016:6 om rening och kontroll av utsläpp av avloppsvatten från tätbebyggelse samt NFS 2016:8 om miljörapport. Ett ökat fokus har lagts på att förtydliga krav på uppföljning och kontroll av bräddningar på ledningsnät.

Naturvårdsverket har även ordnat handläggartäffar för länsstyrelserna. I arbetet med avloppsdirektivet har Naturvårdsverket en aktiv roll i att förbättra rapporteringen. I samband med rapporteringen under 2018 togs ett omfattande vägledningsspaket fram med mallar och checklistor för framtagande av underlaget.

När det gäller minskade utsläpp av prioriterade och särskilda förorenande ämnen fortsätter arbetet med screening för att kartlägga behov och öka kunskapen om läkemedelsrester m.m. I

Vid provningar av miljöfarlig verksamhet finns nu ett större fokus på recipienten och miljö kvalitetsnormer. Det gäller även den löpande vägledningen.

samband med utlysning av investeringsbidrag har kopplingen till recipientens känslighet och behovet av avancerad rening lyfts fram.

Arbetet med det nu avslutade regeringsuppdraget om behovet av avancerad rening vid reningsverk resulterade i att ett antal ämnen identifierades som en viss recipient kan beräknas överskrida MKN. För att följa upp det görs nu kompletterande mätningar vid ett antal reningsverk.

Åtgärd 2.

Naturvårdsverket ska vägleda länsstyrelserna och kommunerna i deras tillsyn och provning av miljöfarliga verksamheter i syfte att minska utsläppen till vatten, från såväl punktkällor som diffusa källor, av prioriterade ämnen och särskilda förorenande ämnen i sådan omfattning att det bidrar till att miljö kvalitetsnormerna för vatten kan följas.

Åtgärden ska vara vidtagen senast i juni 2018.

Vattenmyndigheten bedömer att åtgärden är pågående.

Naturvårdsverket vägleder inom Industriutsläppsdirektivet (IED) och om BAT-slutsatser (Best available techniques – bästa tillgängliga teknik) Naturvårdsverkets

vägledningsarbete som genomförts under 2018 omfattar BAT-slutsatser som påverkar utsläpp till luft och vatten. Vägledning finns publicerad på Naturvårdsverket hemsida, bland annat i form av generell vägledning om industriutsläppsbestämmelserna och om de olika BAT slutsatser som har antagits av EU-kommissionen. Vägledning sker även genom att tillsynsmyndigheter vid behov kontaktar Naturvårdsverket med frågor. Utöver det har Naturvårdsverket specifikt arbetat med frågan om att begränsa utsläpp av prioriterade ämnen och särskilda förorenande ämnen från gruvindustrin.

Arbetet med vägledning kring BAT bedöms på sikt kunna bidra till att minska utsläppsnivåerna genom så väl tillsyn som genom villkor i tillstånd. På motsvarande sätt utgör vägledningen för gruvindustrin ett stöd vid tillsyn och prövning av gruvindustri som på sikt bedöms leda till bättre förutsättningar att följa miljö kvalitetsnormerna för vatten. I både vägledning och i prövningar där Naturvårdsverket deltagit, har Naturvårdsverket i ökad utsträckning haft fokus på recipientens status vid bedömningar av om utsläpp kan tillåtas.

Åtgärd 3.

Naturvårdsverket ska i sitt arbete med att fördela bidrag till åtgärder i förorenade områden fortsätta att prioritera områden med påverkan på vatten på ett sådant sätt att miljö kvalitetsnormerna för vatten kan följas.

Vattenmyndigheten bedömer att åtgärden är pågående.

Naturvårdsverkets arbete med bidrag till åtgärder i förorenade områden utgår ifrån den nationella planen som varje år konkretiseras utifrån politiska beslut under året. En viktig prioriteringsgrund i alla ställningstaganden inför beslut om åtgärder är om den planerade åtgärden bidrar till att förbättra vattenmiljön i eller i närheten av det förorenade området.

Som underlag till beräkning av Naturvårdsverkets riktvärden för förorenad mark har haltkriterier för ytvatten valts. De valda kriterierna baserar sig i första hand på risken för miljöeffekter med en skyddsnivå som normalt motsvarar 50 procent av miljö kvalitetsnormerna, för de ämnen där sådana finns.

Under 2018 har Naturvårdsverket också fortsatt planeringen av hur regeringens satsning på åtgärder för förorenade sediment ska genomföras under åren 2019–2020. Under 2018 har tre beslut tagits om åtgärder för förorenande sediment. Dessa omfattande tillsammans 189,7 miljoner kronor.

Åtgärd 4.

Naturvårdsverket ska inom det europeiska luftvårdsarbetet fortsätta verka för att minska depositionen av försurande ämnen såsom kväveföreningar och svaveldioxid samt prioriterade och särskilda förorenande ämnen från internationella källor.

Vattenmyndigheten bedömer att åtgärden är pågående.

Från att under ett antal år ha varit i en förhandlingsfas där ny luftvårdslagstiftning har tagits fram så fokuseras nu arbetet på ett effektivt genomförande av den nya lagstiftningen. Naturvårdsverket har under 2018 deltagit aktivt i tre möten i kommissionens expertgrupper för genomförande av taktidirektivets krav samt lämnat synpunkter på vägledningsmaterial som tagits fram. Naturvårdsverket har även varit drivande i att skapa en expertgrupp som ska bidra till ekosystemövervakningen i taktidirektivet. Under 2018 hölls ett första möte där EU beskrev medlemsländernas bidrag till luftföroreningars effekter på ekosystem.

Sverige bedriver ett aktivt påverkansarbete inom FN:s luftvårdskonvention som samverkar med EU:s luftvårdsarbete. En av Naturvårdsverkets medarbetare innehar för tredje perioden ordförandeposten för konventionens högsta beslutande organ. Naturvårdsverket bemannar även samtliga huvudgrupper inom konventionen.

Åtgärd 5.

Naturvårdsverket ska vägleda länsstyrelserna och kommunerna i deras tillsyn och prövning av miljöfarliga verksamheter, i syfte att minska utsläppen till luft av försurande ämnen så som kväveföreningar och svaveloxid samt prioriterade och särskilda förorenande ämnen i sådan omfattning att det bidrar till att miljö kvalitetsnormerna för vatten kan följas.

Åtgärden ska vara vidtagen senast i juni 2018.

Vattenmyndigheten bedömer att åtgärden är pågående.

Hur naturvårdsverket generellt arbetar med vägledning kring miljöfarlig verksamhet beskrivs under åtgärd 2. När det gäller utsläpp till luft innehåller BAT-slutsatserna bestämmelser i form av begränsningsvärden och utsläppsvärden. Bestämmelser finns bland annat för försurande ämnen (kväveoxider och svaveloxid), särskilt förorenande ämnen (dioxiner och furaner) samt vissa prioriterade ämnen (t.ex. bly, kadmium och nickel). Ambitionen är även att BAT-slutsatserna ska revideras vart åttonde år vilket bör leda till en skärpning av utsläppskraven på sikt.

Naturvårdsverket vägleder också om förordningen (2013:253) om förbränning av avfall som bland annat omfattar bestämmelser om utsläpp av dioxiner och furaner till luft och bestämmelser om kontroll av utsläpp och lägsta mätfrekvens. För småskalig vedeldning har Naturvårdsverket publicerat webbvägledning. Syftet är bland annat att minska utsläpp av PAH som tillhör de prioriterade ämnena.

Naturvårdsverket deltar även i prövningar av miljöfarlig verksamhet. För år 2018 har Naturvårdsverket valt att prioritera ärenden som rör verksamheter eller projekt med stor negativ miljöpåverkan med avseende på utsläpp av svårnedbrytbara, bioackumulerande och/eller toxiska ämnen till luft eller vatten. Även ärenden som rör ny lagstiftning har prioriterats.

Åtgärd 6.

Naturvårdsverket ska ta fram vägledning för markavvattningsverksamheter avseende åtgärder i syfte att följa miljö kvalitetsnormerna för vatten.

Åtgärden ska vara vidtagen senast i juni 2018.

Vattenmyndigheten bedömer att åtgärden är pågående men försenad.

Naturvårdsverket fick under året 200 miljoner kronor att fördela genom LONA och kommunerna att anlägga och restaurera våtmarker. Syftet med projektet ”Våtmarkssatsningen” var att under en treårsperiod öka tillskottet till grundvattnet eller stärka landskapets egen förmåga att håll kvar och balansera vattenflödena. Projektet har inneburit kunskapshöjning, samverkan och vägledning i olika markavvattningsverksamheter och våtmarksåtgärder hos kommuner, länsstyrelser och markägare. Tyvärr är projektet nu utan fortsatt finansiering.

Inom ramen för Naturvårdsverkets uppdrag ”omprövning, tidsbegränsning och återkallelse – miljöbalken som system” kommer fördjupningar med olika exempelsituationer att göras. En av dessa kommer vara omprövning och återkallelse av markavvattningsföretag. En grund för omprövning och återkallelse av markavvattningsföretag kommer att vara anläggande av våtmark för bland annat syftet att uppnå miljö kvalitetsnormen för vatten.

Naturvårdsverket har tillsammans med Havs- och vattenmyndigheten tagit fram vägledning till länsstyrelser i frågor om prövning av anmälningspliktig vattenverksamhet. Genom våtmarkssatsningen har det även funnits möjligheter till heldagsutbildningar, genomfört av SGU i konceptet ”Låna en hydrogeolog”, med syfte att öka kunskapen om vatten i landskapet och markavvattningens påverkan. Även webinarier har ordnats med olika teman.

Åtgärd 7.

Naturvårdsverket ska identifiera behovet av och föreslå eller utveckla förändrade eller nya styrmedel för dagvattenhantering, samt utarbeta tillsynsvägledning avseende dagvattenhantering till länsstyrelser och kommuner.

Åtgärden ska vara påbörjad senast juni 2018 och ska sedan genomföras kontinuerligt.

Vattenmyndigheten bedömer att åtgärden pågående.

Inom ramen för tidigare regeringsuppdrag ”Analys av kunskapsläget för dagvattenproblematiken” som redovisades till Miljö- och energidepartementet i september 2017 lämnades ett antal förslag för att uppnå en mer hållbar dagvattenhantering. Ett förslag var en utredning som genomför en översyn av regleringen som berör dagvatten, med syfte att förtydliga, samla och utveckla. Någon sådan utredning har ännu inte initierats av regeringen.

Sedan årsskiftet 2017/2018 pågår arbete med ett regeringsuppdrag där förslag till etappmål, med styrmedel och åtgärder om dagvatten för att minska den negativa påverkan på vattenkvaliteten ingår. Uppdraget har förlängts och ska redovisas till regeringskansliet senast den 28 mars 2019.

Naturvårdsverket bedriver kontinuerligt vägledning om dagvatten och strävar efter att ytterligare utveckla området avseende vägledning till länsstyrelser och kommuner.

Naturvårdsverket bedriver kontinuerligt vägledning om dagvatten och strävar efter att ytterligare utveckla området avseende vägledning till länsstyrelser och kommuner

Vägledning sker även i form av myndighetens medverkan på interna och externa konferenser och seminarier om dagvatten. Naturvårdsverket har under 2018 intensifierat den interna planeringen med fokus på dagvatten.

I regleringsbrevet för 2018 fick Naturvårdsverket i uppdrag att dela ut 25 miljoner kronor för att minska utsläppen av mikroplaster och andra föroreningar från dagvatten. Totalt har drygt 10 miljoner kronor i bidrag beviljats för satsningar som syftar till att minska utsläpp av mikroplaster och andra föroreningar via dagvatten. De beviljade ansökningarna avser åtgärder för att minimera spridningen av granulat från konstgräsplaner, dagvattendammar m.m. En ny bidrags utlysning kommer att göras under 2019.

Skogsstyrelsen

Åtgärd 1.

Skogsstyrelsen ska utveckla och prioritera sin tillsyn av skogsbruksverksamheter i syfte att tillräckliga åtgärder vidtas för att minimera påverkan från dessa verksamheter i anslutning till vattenförekomster där det finns risk för att miljökvalitetsnormerna för vatten inte följs.

Vattenmyndigheten bedömer att åtgärden är pågående.

Skogsstyrelsen har under ett antal år intensifierat arbetet med beslut för att tydliggöra lagens krav. Antalet beslut om hänsyn till miljövårdens intressen har ökat från 8 stycken 2010 till 458 stycken 2018. Av dessa beslut gällde 77 mark och vatten, vilket bland annat innebär att skador på vatten ska förhindras. 58 beslut gällde terrängkörning, där allvarliga körskador ska förhindras. 81 beslut gällde skyddszoner och två beslut gällde skyddsdikning och dikesrensning. De 81 beslut som skrevs angående skyddszoner kan röra annat t.ex. skyddszon mot betesmark, men de flesta berör vatten på något sätt exempelvis vattendrag eller myrmark. Antalet beslut har ökat under flertalet år.

Antalet vägledningar om miljöhänsyn var 2018 1873 st. En vägledning klargör Skogsstyrelsens tolkning av skogsvårdslagslagstiftningens bestämmelser i ett enskilt fall, men är inte rättsligt bindande. Att utfärda en vägledning är ett enklare och snabbare förfarande än att utfärda ett beslut och därför är antalet vägledningar som skrivs en större mängd än antalet beslut. En vägledning om miljöhänsyn kan rikta sig mot flertalet olika viktiga delar inom miljöhänsyn, exempelvis hänsynskrävande biotoper, enskilda träd, vattendrag, skyddszoner. 1873 st. vägledningar är det totala antalet vägledningar under 2018 där ett antal av dessa riktar sig mot vattenkvalitet på något sätt, t.ex. körskador och skyddszoner. Antalet beslut förväntas fortsätta att öka även kommande år då vi är inne i en förändring av arbetssätt där vi alltmer övergår från vägledningar till beslut.

Att åtgärder till Skogsstyrelsen finns med i åtgärdsprogrammet bidrar generellt till ökat fokus på skog- och vattenfrågorna, leder till att frågorna diskuteras och till utveckling av kunskap och kapacitet, rutiner, instruktioner m.m. Det kan i sin tur leda till ökad hänsyn.

Skogsstyrelsen bedriver även systemtillsyn enligt miljöbalken. Varje år görs tillsyn hos 20 företag. Under 2018 har fokus i arbetet legat på områden med höga naturvärden, vägbyggnation och dikesrensning. Dikesrensning fanns inte med under 2017 utan har lagts till för 2018. Nästan samtliga företag där Skogsstyrelsen haft tillsyn har fått göra någon slags förbättring i sitt system för egenkontroll för att uppfylla kravet. Eftersom vägbyggnation och dikesrensning har en negativ påverkan på vattenkvaliteten om inte åtgärden görs på rätt sätt är systemtillsyn viktigt.

Åtgärd 2.

Skogsstyrelsen ska utveckla och prioritera sitt arbete med information, kunskapsförmedling och återkoppling till skogsbruket, samt vid behov utveckla nya eller förändrade styrmedel eller arbetssätt på området. Åtgärden behöver särskilt fokusera på att minska tillförseln av näringsämnen, kvicksilver och partiklar till sjöar och vattendrag, upprätthålla skogsmarkens buffertförmåga mot försurning, samt minska den fysiska påverkan på vattenmiljön.

Vattenmyndigheten bedömer att åtgärden är pågående.

Målbilder för god miljöhänsyn vid dikesrensning och skyddsdikning beslutades under 2018. Materialet omfattar bland annat rekommendationer för hänsynsåtgärder, planering och genomförande samt en sammanfattning av kunskap på området. Detta stöds även av utvecklingen av Skogsstyrelsens e-tjänster, bland annat möjligheten att lämna in samrådsärenden digitalt vilket kan stödja markägare med vägledning om vilka uppgifter som behöver lämnas in i samrådet.

Sedan flera år arbetar Skogsstyrelsen med dialog och återkoppling till verksamhetsutövare. Dessa aktiviteter handlar om att stötta tillämpningen av målbilderna och befästa en samsyn om hur de ska tillämpas i praktiken. Verksamheten har dock haft lägre omfattning under 2018 än tidigare år.

Information och kunskapsförmedling om askåterföring

Skogsstyrelsen har sedan 2015 arbetat med att genomföra åtgärder inom projektet ”Handlingsplan för att öka askåterföringen till skog”. Ett stort antal aktiviteter har genomförts under åren. Bl.a. har 50 möten med värmeverk genomförts för att påtala vikten av att återföra aska till skog. Exempel på arbete med information och utbildning 2018:

- Möten med 15 värmeverk.
- Möten med tre industrier Stora Enso Skoghall Karlstad, Smurfit Kappa i Piteå, SETRA i Sävar.
- Information och kommunikation med 13 distrikt hos Skogsstyrelsen, spritt nationellt.

För att kontrollera att genomförd askåterföring sker enligt Skogsstyrelsens rekommendationer har Skogsstyrelsen genomfört ett tillsynsprojekt under 2017. Detta avrapporterades 2018. Projektet har tagit fram metodik som testats i fält. Samtliga verksamhetsutövare i Sverige har kontrollerats. Projektet har omfattat 7 län, 800 hektar och 130 bestånd.

Planering inför en skogsbruksåtgärd är mycket viktig för att lyckas med hänsynen, så kapacitetsbyggande och kunskapsförmedling på området bidrar till ökad hänsyn i nästa steg. E-tjänster används i flera sammanhang, bland annat finns tillgång till underlag som är bra att ha då planering av skogsbruksåtgärder ska göras.

Åtgärd 3.

Skogsstyrelsen ska utveckla och implementera metoder för uppföljning av den miljöhänsyn som tas av skogsbruket, med avseende på påverkan på vattenmiljön. Arbetet behöver framförallt fokusera på dikningsåtgärder, hänsynsuppföljning och kvantifierbara metoder för uppföljning.

Vattenmyndigheten bedömer att åtgärden är pågående.

Skogsstyrelsens inventering Hänsynsuppföljning före avverkning (HF) löper på sedan 2015. Vid Hänsynsuppföljning efter avverkning (HE) återbesöks objekten två år efter avverkning. Den inventeringen startades upp med ett mindre antal objekt 2017 och fortsatte under 2018, men även nu i begränsad skala pga. omprioritering av Skogsstyrelsens resurser. Under 2019 beräknas bägge inventeringarna vara igång i full omfattning.

Genom ett projekt i Skogsforsks regi har många av skogsföretagen testat en första version av gemensam metod för uppföljning av lämnad hänsyn efter avverkning. Skogsstyrelsen har medverkat vid avstämning av metoden

Resultat avseende miljöhänsyn i samband med förnygringsavverkning redovisas varje år på Skogsstyrelsens hemsida. 2018 redovisades resultat från Polytax, som är föregångaren till Hänsynsuppföljningen

mot Hänsynsuppföljningen i tillämpliga delar och vid utbildning av inventerare. Rapport för det arbetet förväntas komma under 2019. Två av de större skogsföretagen testar också delar av Hänsynsuppföljningens upplägg med inventering både före och efter avverkning.

Under 2018 har nationell uppföljning av flygbilder (NUF) gjorts i hela landet i områden där det finns täckning av färsk flygbilder. Drygt 2000 objekt har granskats och i uppföljningen har man bland annat tittat på körskador och överfarter över vattendrag, men också lämnade kantzoner. Metoden är tidseffektiv och ger underlag för efterföljande återkoppling till markägare och ombud. I en del fall har ärenden även hanterats som lagärenden i tillsynsprocessen.

Åtgärd 4.

Skogsstyrelsen ska förbättra tillämpningen av befintliga styrmedel och/eller föreslå nya styrmedel för ekologiskt funktionella kantzoner mot sjöar och vattendrag för att följa miljö kvalitetsnormerna för vatten.

Vattenmyndigheten bedömer att åtgärden är pågående.

Ingen nyutveckling av styrmedel har gjorts under 2018. Myndigheten vill gärna se resultaten av nuvarande styrmedel och verktyg först, till exempel det pågående arbetet med genomförande av målbilderna och av Skogsstyrelsens beslut och vägledningar. Resultaten behöver analyseras och kan därefter få ligga till grund för eventuella förslag om nya styrmedel.

Skogsstyrelsen redovisade till regeringen i oktober 2017 en avrapportering om arbetet med implementeringen av målbilder för god miljöhänsyn. Motsvarande avrapportering har dock inte gjorts under 2018 då Skogsstyrelsen inte längre har ett sådant uppdrag. Genomförandet av målbilder för avgränsning av kantzoner vid vatten i samband med föryngringsavverkning följs upp genom stickprovsinventering inom ramen för Skogsstyrelsens miljöhänsynsuppföljning (se vidare under svaret till Skogsstyrelsens Åtgärd 3). Samverkan kring målbildernas användning vid hänsynsuppföljning har under 2018 intensifierats och fortsättning planeras för 2019. Att överföra målbilderna till uppföljning har gjorts stegvis och de första resultaten från uppföljningen kommer troligen att presenteras tidigast 2021.

Sveriges geologiska undersökning

Åtgärd 1.

Sveriges geologiska undersökning ska utveckla sin vägledning till sökanden om de miljökrav som kan ställas vid prövning av tillstånd för undersökning och provbrytning eller gruvverksamhet så att miljö kvalitetsnormerna för vatten kan följas.

Vattenmyndigheten bedömer att åtgärden är pågående.

Under år 2018 arbetade SGU fortsatt med att informera om den uppdaterade vägledningen för prövning av gruvverksamhet som överlämnades till regeringen i december 2016.

Såväl vägledning för prövning, som gruvavfallsstrategi och utredning om gruvavfallsfinansiering förbättrar förutsättningarna för att följa miljö kvalitetsnormerna för vatten. Dessa arbeten har inneburit viktiga diskussioner berörda myndigheter emellan som lett till en större grad av samsyn beträffande hur prospektering, provbrytning och gruvdrift fungerar, varför den behövs (som en del av lösningen för att tillhandahålla de råvaror som behövs för miljöteknik) och vilka miljökonsekvenser dessa verksamheter har samt vilka villkor/åtgärder som är både rimliga och effektiva. Dessutom tillhandahåller vägledningen verksamhetsutövare med konkret information om miljö kvalitetsnormerna för vatten och när dessa tillämpas i tillståndsprocessen vilket bedöms kunna innebära att dessa beaktas tidigare i verksamhetsutövarnas planering.

Under 2017 tog SGU tillsammans med Naturvårdsverket fram en Strategi för hantering av gruvavfall inom ramen för ett regeringsuppdrag som överlämnades i september 2017. Under 2018 har SGU fortsatt informera om Gruvavfallsstrategin.

SGU har också deltagit i den statliga Gruvavfallsfinansieringsutredningen som överlämnade sitt betänkande till regeringen i juni 2018.

SGU har under också 2018 deltagit i den så kallade gruvdialogen som initierats och letts av IVL med deltagande av tre nationella myndigheter, Naturvårdsverket, HaV och SGU, tillsammans med gruvbolagen Boliden och LKAB samt branschorganisationen Svemin.

Myndigheter och bransch har identifierat miljöprövningsprocessen som ett område med stor potential för förbättring och effektivisering. Det område som pekats ut av aktörerna som mest prioriterat att utveckla är hur bedömningen sker av gruvverksamhetens utsläpp till ytvatten och hur detta påverkar möjligheterna att följa miljö kvalitetsnormerna för vatten. Området återkommer i samtliga gruvprövningar och leder ofta till frågor och kompletteringskrav. Som svar på detta skrev projektet en handbok om hur denna bedömning kan utföras, som under 2018 spritts till berörda företag och myndigheter eller kommuner som deltar i en tillståndsprocess för gruvverksamhet.

SGU har också lämnat ett förslag till samverkansåtgärd för 2019 (Miljömålsrådets gemensamma åtgärdslista) om hållbar utvinning av omställningsmineral för en grön framtid att genomföras i samverkan med Naturvårdsverket, Energimyndigheten, Länsstyrelserna och i samråd med gruvnäringen.

Åtgärd 2.

Sveriges geologiska undersökning ska utveckla rådgivning och tillsynsvägledning till berörda myndigheter för att minimera miljöbelastning vid syresättning av sulfidjordar eller sulfidhaltiga sediment så att miljö kvalitetsnormerna för vatten ska kunna följas.

Åtgärden ska vara vidtagen senast två år efter åtgärdsprogrammets genomförande.

Åtgärden finns enbart i Bottenvikens och Bottenhavets åtgärdsprogram.

Vattenmyndigheten bedömer att åtgärden pågående.

SGU har under 2018 tagit fram kunskapsunderlag som kan användas av myndigheter och andra aktörer för att identifiera områden där aktiv och potentiell sur sulfatjord och förekommer.

SGU har genom fältundersökningar och modellering och under 2018 producerat en rapport som beskriver sura sulfatjordars egenskaper, redovisar områden där dessa jordar sannolikt förekommer samt en lathund för fältidentifiering och hur egna kompletterande undersökningar kan användas för att bedöma om sur sulfatjord förekommer på en plats.

SGU har haft diskussioner med myndigheter som berörs av egna åtgärder. Syftet med mötena har varit att möjliggöra en dialog där alla myndigheter får möjlighet att berätta om hur de arbetar med problematiken kring sura sulfatjordar samt hur de ser på möjligheten att utföra åtgärder som leder till att dessa jordars negativa påverkan på vattenmiljön minskar.

På den årliga konferensen som anordnas av "European Geosciences Union" (EGU) i april 2019 kommer en hel session vikas åt sura sulfatjordar. Här kommer SGU presentera resultat från undersökningarna av sura sulfatjordar i norra Sverige

SGU har i samverkan med andra aktörer som visar att sura sulfatjordar förekommer i Västernorrlands län

SGU har haft speciellt mycket kontakt med Naturvårdsverket vid framtagandet av en vägledning för markavvattningsverksamheter.

SGU har under 2018 deltagit i två Interreg-projekt ett i Norrbotten och ett i Västerbotten. Dessa båda projekt har avslutats under sommaren 2018. Inom projekten har SGU dokumenterat förekomster av sura sulfatjordar i några kustnära avrinningsområden i Västerbotten och Norrbotten.

SGU har tidigare deltagit i flera projekt som studerar olika områden i Skåne där vattnet är påverkat av aktiv sur sulfatjord. Det finns även resultat från andra delar av Sverige, t ex från Mälarenregionen och Falkenberg, som uppvisar påverkan från sura sulfatjordar.

Nästa år inleds ett nytt EU-projekt ("Geo-Bio Hazards in the Arctic Region") där sura sulfatjordar i ett kustnära avrinningsområde strax norr om Luleå kommer att dokumenteras. Projektet kommer att utföras i samarbete med de geologiska undersökningarna i Finland, Norge och Ryssland. Det övergripande syftet är att undersöka i vilken utsträckning sur sulfatjord förekommer i Barents-regionen.

Trafikverket

Åtgärd 1.

Trafikverket ska fortsätta utveckla och tillhandahålla kunskapsunderlag och information avseende möjligheten att minska vägars och järnvägars påverkan på vattenmiljön så att miljö kvalitetsnormen för vatten kan följas. Detta ska ske inom Trafikverkets egen organisation, till övriga väg- och banhållare och till entreprenörer som genomför kontroll, underhåll, ombyggnad och nyanläggning av vägar. Åtgärden ska åtminstone omfatta följande områden:

- a) väg- och järnvägspassager över vatten som utgör vandringshinder för fisk och andra vattenlevande organismer eller medför annan hydromorfologisk påverkan på vattenmiljön,
- b) förebyggande åtgärder för att minska olycksrisker och mildra effekterna för vattenmiljön vid sådana olyckor, och
- c) åtgärder för att minska påverkan på vattenmiljön från väg- och järnvägsavvattning, saltning och användning av bekämpningsmedel.

Vattenmyndigheten bedömer att åtgärden är pågående.

Trafikverkets insatser omfattar områdena väg- och järnvägspassager som utgör vandringshinder, förebyggande åtgärder för att minska olycksrisker samt minskad påverkan från väg- och järnvägsavvattning, saltning och användning av bekämpningsmedel. Insatser sker inom alla Trafikverkets processer och verksamhetsområden - planering, investering samt drift och underhåll.

a) Väg- och järnvägspassager över vatten som utgör vandringshinder för fisk och andra vattenlevande organismer

När det gäller vägpassager som utgör vandringshinder så har Trafikverket Region Mitt tecknat ett nytt 3-årigt samarbetsavtal med länsstyrelsen i Jämtland län och under sommaren 2018 har inventeringar av vandringshinder pågått i Jämtlands län. Både vägtrummor på det enskilda, kommunala och det statliga vägnätet ingår i inventeringen. Trafikverket står för inventeringen av det statliga vägnätet. Resultaten planeras att läggas in i Trafikverkets GIS-plattform Stigfinnaren/ Miljöwebb Landskap så resultaten blir tillgängliga. Utifrån dessa inventeringar diskuteras prioriteringar med länsstyrelsen och riktade miljöåtgärder föreslås till och beställs av miljöbeställarna hos Trafikverket. När det gäller åtgärder för vandringshinder så åtgärdades i Region Mitt 5 vandringshinder för fisk, 3 respektive 16 för medelstora däggdjur på bana respektive väg.

I region Syd åtgärdades 20 vägbroar (10 av dessa är förstärkning/nykonstruktion av tidigare genomförda åtgärder) och 5 järnvägsbroar. Detta gäller faunapassager för medelstora däggdjur. När det gäller åtgärder vandringshinder för fisk åtgärdades fem vägpassager under 2018. För Smålandslänen och Blekinge gjordes en övergripande GIS-analys av platser där statlig järnväg kan utgöra vandringshinder för fisk.

Region Öst har åtgärdat vandringshinder för vattenlevande organismer genom att genomföra 7st trumbyten under 2018.

Region Väst har åtgärdat enstaka trummor med avseende på vandringshinder under 2018. Det finns också ett pågående truminventeringsarbete på vägsidan som kommer att leda till åtgärder på sikt. Dessutom finns det en pågående dialog mellan miljöspecialister och broförvaltare angående byten av rörbroar. Några rörbroar har gjorts om och samtidigt anpassats till omkringliggande miljö, exempelvis på så sätt att de inte längre är vandringshinder för fisk och utter.

Region Nord har åtgärdat 12 vandringshinder för fisk samt 15 för utter, båda gäller vägåtgärder.

b) Förebyggande åtgärder för att minska olycksrisker och mildra effekterna för vattenmiljön vid sådana olyckor

Det nationella arbetet med att ta fram underlag i form av översiktliga/fördjupade riskbedömningar av konfliktsträckor mellan vägar och yt- och grundvattenförekomster har fortsatt under 2018. Dessutom har det på järnvägssidan arbetats med att riskbedöma fasta installationer samt material i anläggningen.

Under 2018 riskbedömde Trafikverket översiktligt 77 Konfliktsträckor mellan statlig väg och yt-/grundvattenförekomster. Fördjupad riskbedömning, ofta inkluderande åtgärdsförslag, gjordes för 29 konfliktsträckor. 12 skyddsåtgärder har slutförts under året och 2 har påbörjats.

Från 2012–2018 har takten på genomförandet av åtgärder för riskreducering varit förhållandevis låg. Under 2018 har den takten ökat avsevärt och en fortsatt hög takt på genomförandet planeras även under kommande år. 7 sugtransformatorer har år 2018 bytts ut mot miljöanpassade dito vid järnvägen.

Under 2018 har även en riskanalys för sugtransformatorer gällande påverkan på ytvatten tagits fram och åtgärder planeras genomföras även för dessa. 110 platser med sugtransformatorer vid järnväg intill ytvatten har översiktligt riskbedömts.

Alla järnvägssträckor med kreosotimpregnerade sliprar inom 288 berörda grundvattenförekomster har översiktligt riskbedömts.

c) Åtgärder för att minska påverkan på vattenmiljön från väg- och järnvägsavvattning, saltning och användning av bekämpningsmedel

Trafikverket har under 2018 tagit fram en ny riktlinje ”Miljösäker hantering av kreosotimpregnerade träsliprar i ett livscykelperspektiv”. Denna riktlinje innehåller restriktioner mot användning av kreosotimpregnerade sliprar inom skyddsvärda vattenområden.

Trafikverket i Region Mitt har påbörjat en utredning angående en eventuell flytt av Gävle godsbangård som ligger inom vattenskyddsområdet Gävle – Valboåsen. Anledningen till flytten är bl.a. att Gävle kommun vill frigöra marken för bostadsbyggande. Utredningen ligger i startfas och konsultupphandling pågår. Om en flytt blir aktuell kommer risken för att olyckor vid godsbangården kan förorena Gävles vattentäkt minska avsevärt.

Länsstyrelsernas rapportering

Länsstyrelsernas rapportering sker genom ett webbformulär. Frågorna i formuläret har tagits fram i samarbete med flera chefsnätverk inom verksamhetsområdena vatten, vattenverksamhet, miljöskydd, lantbruk och landsbygd, hållbart samhällsbyggande och efterbehandling av förorenad mark.

För 2018 har samtliga länsstyrelser rapporterat.

Då rapporteringen sammanföll med Länsstyrelsen i Kalmars rapportering av sitt uppdrag rörande vattenskydd och vattenförsörjning kom vattenmyndigheterna och länsstyrelsen i Kalmar överens om att bara begära in uppgifterna en gång från länsstyrelserna. Det innebär att vattenmyndigheterna inte ställt egna frågor om vattenförsörjning o.s.v. utan har istället hämtat resultatet från Länsstyrelsen i Kalmars enkät. Det har gjort att resultatet för vattenförsörjning och vattenskydd innehåller svar från 18 länsstyrelser medan resterade delar har svar från samtliga 21 länsstyrelser.

På följande sidor redovisas ett urval av svaren som har kommit in. Frågorna och alla svarande länsstyrelser fullständiga svar finns att läsa på vattenmyndigheternas webbplats.

2018 års rapportering visar att 17 av länsstyrelsernas svar har gått via länsledningen.

Många av länsstyrelsernas åtgärder rör tillsyn. I rapporteringen för 2018 märks att fler länsstyrelser använder miljö kvalitetsnormerna för vatten som en av fler prioriteringsgrunder när man planerar sitt arbete. I utdrag från länsstyrelsernas gemensamma tidredovisning syns att mer tid lagts på tillsyn inom vattenområdet under 2018 än under föregående år.

Inom vattenskydd märks de extra medel som länsstyrelserna tilldelades under 2018 genom att flera län kunnat anställa fler medarbetare inom området eller på annat sätt kunnat satsa på frågan.

Länsstyrelsernas arbete med tillsyn

Länsstyrelsernas åtgärder 1, 2, 3, 4, 7, och 10 handlar om tillsyn inom olika verksamhetsområden. Tillsyn sker sällan bara för att uppnå miljökvalitetsnormerna för vatten och det kan i många fall vara svårt att avgöra vilka åtgärder vid en enskild verksamhet som har bäst effekt för en nedströms vattenförekomst. Nedan visas några exempel på hur länsstyrelserna valt att använda miljökvalitetsnormerna för vatten i arbetet med tillsyn generellt.

Av länsstyrelsernas rapportering framgår att 8 länsstyrelser använder miljökvalitetsnormerna för vatten som en prioriteringsgrund i länsstyrelsens behovsutredning. En länsstyrelse anger att de inte gjort någon behovsutredning.

Länsstyrelsen i Västra Götalands län skriver att de i behovsutredningen har bedömt hur stor tillsynsinsats som behövs för att tillsynen på ett konstruktivt sätt ska bidra till att de nationella miljökvalitetsmålen uppnås, miljökvalitetsnormer och åtgärdsplaner uppfylls samt bedömt vilka resurser som behövs för att hantera inkommande ärenden.

Bland de län som anger att de inte använt miljökvalitetsnormerna för vatten som en prioriteringsgrund i sin behovsutredning skriver till exempel Norrbotten att länsstyrelsens behovsutredning utgått från den mall som tagits fram av Miljösamverkan Sverige och den till viss del baseras på miljökvalitetsnormer för vatten. Stockholms län skriver att miljökvalitetsnormerna nämns i behovsutredningen men att de inte ligger till grund för länsstyrelsens tillsyn och planering.

14 länsstyrelser anger att de har använt miljökvalitetsnormerna för vatten som prioriteringsgrund i planeringen av den egeninitierade tillsynen i länsstyrelsens tillsynsplan.

Länsstyrelsen i Västerbottens län skriver till exempel att miljökvalitetsnormerna är en mycket viktig prioriteringsgrund för den tillsyn vi bedriver. Objekt som ligger i vattenförekomster med status sämre än god prioriteras. Övriga prioriteringsgrunder är koppling till värdefulla vattenmiljöer och pågående restaurerings-/samverkansprojekt.

Länsstyrelsen i Uppsala län skriver i sin rapportering att inom vattenverksamhet och vattenskydd utgör miljökvalitetsnormen för vatten en prioriteringsgrund. Miljökvalitetsnormerna för vatten har inte använts som prioritering i planeringen vad gäller miljöfarlig verksamhet, men ett mål i verksamhetsplaneringen 2018 var att kartlägga den påverkan som verksamheterna har på miljökvalitetsnormen för att i förlängningen använda underlaget som en prioriteringsgrund.

Tabell 6. Tillsyn utförd 2017 och 2018 samt planerad tillsyn 2019. Redovisningen baseras på inrapporterad information i återrapporteringen och uttag från länsstyrelsernas tidrapporteringssystem Agresso.

Egeninitierad tillsyn	Utfört 2017	Utfört 2018	Planerat 2019
Tillsyn av miljöfarlig verksamhet (555) [Åtgärd 1]			9367
planerad/egeninitierad tillsyn av miljöfarlig verksamhet (5553) [åtgärd 1]	2941	3639	4638
planerad/egeninitierad tillsyn av IED-anläggningar (55572) [åtgärd 1]	705	943	1444
Vattenverksamhet - Markavvattning (53521) [åtgärd 1]	22	63	43
Totalt för övrig vattenverksamhet (53523 [åtgärd 1 och 12])	2463	3434	
Utredning av vilka dammar som har tillstånd [åtgärd 2]			218
Vattenkraftverk med tillstånd, under 10 MW (löpande tillsyn) [åtgärd 2]			456
Vattenkraftverk med tillstånd, över 10 MW (löpande tillsyn) [åtgärd 2]			251
Vattenkraftverk utan tillstånd: Information om tillsyn på kraftverk med oklar tillståndssituation, begäran om uppgifter om vilka tillstånd som finns, genomgång av inkommit material, föreläggande om att söka tillstånd [åtgärd 2]			160
Andra dammar, med tillstånd (löpande tillsyn) [åtgärd 2]			215
Andra dammar, utan tillstånd (löpande tillsyn) [åtgärd 2]			296
Vattenbortledning och vattenuttag - tillståndsprövade och anmälda enligt 9 a [åtgärd 4e]			188
Totalt för förorenade områden - Prioriterade objekt (575*) [åtgärd 10]			5821
omfattande objekt [åtgärd 10]			2502
relativt omfattande objekt [åtgärd 10]			1019
mindre omfattande objekt [åtgärd 10]			435
Vattenskyddsområden (5162) - Genomgång av vattenskyddsområden genom planerad tillsyn av medgivna dispenser och tillstånd med villkor samt avslag. Förberedelser, besök och efterarbete. [åtgärd 4b]	11	84	332

Åtgärd 1 – Tillsyn miljöfarlig verksamhet

Åtgärd 1.

Länsstyrelserna ska utöka och prioritera sin tillsyn av miljöfarliga verksamheter och vattenverksamheter enligt 9 och 11 kap. miljöbalken, så att tillsynen med beaktande av ett avrinningsområdesperspektiv inriktas på verksamheter som bidrar till att miljökvalitetsnormerna för vatten inte följs, eller riskerar att inte följas. Åtgärden ska medföra att det för sådana verksamheter ställs krav på genomförande av åtgärder som bidrar till att miljökvalitetsnormerna för vatten kan följas.

I länsstyrelsernas tidredovisningssystem syns en ökning i arbetet med egeninitierad tillsyn. Under 2018 har 3639 dagar lagts på detta jämfört med 2941 dagar föregående år. En ökning ses även i tillsynen av IED-anläggningar där antalet dagar ökat till 943 dagar mot 705 under 2017.

15 länsstyrelser anger att miljökvalitetsnormerna för vatten används i planeringen av tillsyn av miljöfarlig verksamhet.

Några exempel:

Länsstyrelsen i Gävleborg: Miljökvalitetsnormerna för vatten är en av grunderna för bestämning av tillsynsbehov och tillsynsplan/arbetsplan för en stor del av verksamheten som bedrivs på funktionen för miljöfarlig verksamhet och hälsoskydd.

Länsstyrelsen Gotland: Miljöfarlig verksamhet och övrig vattenverksamhet ingår i de stora verksamheter som Länsstyrelsen särskilt har prioriterat. För dessa verksamheter beaktas miljökvalitetsnormen för vatten vid tillståndsprövningar. Tillsynen över tillståndspliktig verksamhet innefattar kontroll av efterlevnad av tillståndet bl.a. med avseende på MKN.

Länsstyrelsen Stockholm: Vid prövning och tillsyn ingår generellt MKN som en viktig parameter att förhålla sig till.

Länsstyrelsen Uppsala: Under 2018 påbörjades arbetet med att genomföra en kartläggning av Länsstyrelsens tillsynsobjekts (miljöfarlig verksamhet) påverkan på miljökvalitetsnormen för vatten.

Länsstyrelsen Skåne: Om det är känt att det är problem med MKN prioriteras dessa frågor upp i tillsynen.

Åtgärd 2 – Tillsyn vattenkraft och dammar

Åtgärd 2.

Länsstyrelserna ska bedriva tillsyn i syfte att identifiera de behov och möjligheter som finns att ställa krav på miljöhänsyn vid samtliga vattenkraftverk och dammar, på ett sådant sätt att miljö kvalitetsnormerna för vatten ska kunna följas.

Åtgärden ska genomföras så att det årligen, från och med år 2017, utövas tillsyn vid minst en femtedel av berörda vattenkraftverk och dammar i respektive län.

Enligt åiterrapporteringens enkät till länsstyrelserna planeras för kommande år (2019) 2657 dagar för arbetet med tillsyn av dammar och vattenkraft. Länsstyrelsernas arbete med detta påverkas i hög grad av ny lagstiftning inom området. Se även Havs- och vattenmyndighetens åtgärd 5 och Kammarkollegiets åtgärd 1.

Nedan några exempel på hur länsstyrelserna använt miljö kvalitetsnormerna i planeringen av tillsynen av vattenkraft och dammar.

Länsstyrelsen Västra Götaland: MKN används i viss utsträckning när det gäller prioritering av vattensystem inom den egeninitierade tillsynen över kraftverk och dammar.

Länsstyrelsen Västerbotten: MKN för vatten är en mycket viktig prioriteringsgrund och vi utgår både från statusen på vattenförekomsterna och prioriterade anläggningar som länsstyrelsen tagit fram inom projektet Åtgärdsplaner vattenkraft. Vår planering utgår också från uppdragen i åtgärdsprogrammet.

Länsstyrelsen Örebro: Prioriteringen av tillsynen är baserad på vattnets ekologiska status i områden med specifika problem eller som är särskilt värdefulla. /

Länsstyrelsen Norrbotten: Planering av genomförande av tillsyn av dammar och kraftverk inbegriper kontroll av befintlig normsättning samt genomgång av åtgärdsbehov på plats med verksamhetsutövare.

Åtgärd 3 – Egenkontroll via tillsyn eller vägledning

Åtgärd 3.

Länsstyrelserna ska via sin tillsyn eller genom vägledning till kommunerna säkerställa att verksamhetsutövare som bedriver verksamhet eller vidtar åtgärder som påverkar vattenmiljön genomför egenkontroll och har de kontrollprogram som behövs för att möjliggöra en bedömning av verksamheternas eller åtgärdernas inverkan på den ekologiska, kemiska och kvantitativa statusen och den ekologiska potentialen i vattenförekomster.

I länsstyrelsernas och kommunernas arbete med tillsyn ingår att se till att verksamhetsutövare genomför egenkontroll. I denna åiterrapportering har inga särskilda uppgifter efterfrågats om just denna del av tillsynen.

Åtgärd 4 – Skydd av dricksvattentäkter

Åtgärd 4.

Länsstyrelserna ska prioritera arbetet med långsiktigt skydd av dricksvattentäkter.

Länsstyrelserna behöver särskilt:

- a) förstärka arbetet med inrättande av vattenskyddsområden och förkorta handläggningstiderna vid inrättande av vattenskyddsområden
- b) genomföra systematisk och regelbunden tillsyn av vattenskydds-områden med tillhörande föreskrifter,
- c) inom sin tillsynsvägledning till kommunerna ge råd och stöd i arbetet med att inrätta och bedriva tillsyn i vattenskyddsområden,
- d) utarbeta regionala vattenförsörjningsplaner i samverkan med kommunerna,
- e) genom tillsyn kontrollera att tillståndspliktiga vattenuttag i grund- och ytvatten har tillstånd, särskilt i områden med dricksvattenförekomster.

Förstärka arbetet med inrättande av vattenskyddsområden (Åtgärd 4a)

På frågan om hur långa handläggningstiderna är för ett vattenskyddsområde svarar länsstyrelserna allt mellan 6 månader till 6 år. Arbetet med att inrätta vattenskyddsområden är en lång process med många inblandade intressenter och som också kräver samråd i flera omgångar. Förutsättningarna skiljer sig också åt mellan länen, både när det gäller resurser och komplexitet i ärendena. Varje område är unikt och behöver behandlas därefter.

På frågan hur länsstyrelsen har arbetat för att förkorta handläggningstiderna svarar flera att länsstyrelsen under 2018 anställt fler handläggare och/eller prioriterat frågan. De extra tilldelade medlen för vattenskydd har också gjort det möjligt att anställa eller på annat sätt förbättra arbetet. Flera länsstyrelser beskriver också ett närmare samarbete med kommunerna som ett led i att effektivisera. Länsstyrelsen i Jönköping skriver till exempel att länsstyrelsen har täta kontakter med sökande där även kommunen involveras tidigt för informationsutbyte vilket förkortar handläggningstiderna. Länsstyrelsen arbetar även aktivt med att ta fram förslag till beslut och underlätta ansökningsprocessen.

Ytterligare några exempel är:

Länsstyrelsen i Örebro: Vi prioriterar handläggningen och siktar på snabb återkoppling. För att begränsa antalet kompletteringsrundor ber vi att få förhandsgranska ansökan innan den skickas in.

Länsstyrelsen i Skåne: Länsstyrelsen har deltagit i regional träff för VA-chefer och presenterat länsstyrelsens satsning på vattenskyddsarbetet med temat ”Hjälp och stöd i arbetet med vattenskydd och vattendomar”, för att underlätta och snabba på arbetet. Länsstyrelsen har därutöver anordnat konsultträff med temat ”Hur effektiviserar vi arbetet med vattenskyddsföreskrifter samt ansökan om tillstånd till vattentäkt?” Syftet var att belysa de viktigaste delarna i en ansökan för att få bättre och tydligare underlag från början.

Länsstyrelsen Jämtland: De extra tilldelade medlen för vattenskydd har gett möjlighet att anställa fler medarbetare. Arbetet med ansökningar om vattenskyddsområden blir då inte lika sårbart och kan effektiviseras vilket gör att handläggningstiden kan kortas. En strategi för fortsatt arbete har tagits fram utifrån de ökade resurserna.

Tillsyn av vattenskyddsområde (åtgärd 4b)

14 länsstyrelser anger att MKN används i planeringen av tillsynen för vattenskyddsområden. Några exempel:

Länsstyrelsen Uppsala: Vid prioritering av objekt, vattenverksamhet och vattenskydd, är påverkan på miljökvalitetsnormerna för vatten den faktor som är mest styrande.

Länsstyrelsen Blekinge: Arbetet med att ta fram tillsynsplaner för Blekinge är relativt långt gånget, men inte helt färdigt. MKN för vatten kommer vara en faktor som tas hänsyn till. Tillsynsplanen kommer att gälla för 2018–2020 och var klar under 2018. Detta gäller samtliga områden.

Länsstyrelsen Södermanland: Miljökvalitetsnormerna för vatten ingår i planeringen av tillsynen på så sätt att områden där det finns högt påverkanstryck i närområdet med risk för försämrade vattenkvalitet och/ eller vattentillgång prioriteras högst.

Enligt utdrag från länsstyrelsernas tidrapporteringsystem Agresso har 84 dagar lagts på planerad tillsyn av vattenskyddsområden under 2018. Det är en ökning jämfört med 2017 då endast 11 dagar registrerats för arbetet. Inför arbetet med tillsyn av vattenskyddsområden under 2019 anger länsstyrelserna att sammanlagt 332 dagar är planerade för detta. De extra tilldelade medlen för vattenskydd är troligen en bidragande orsak till detta.

Tillsynsvägledning till kommunerna angående vattenskydd (åtgärd 4c)

11 av 18 svarande länsstyrelser svarar att tillsynsvägledning för kommunerna har genomförts under 2018.

De flesta länsstyrelser beskriver sitt arbete med tillsynsvägledning som ett löpande arbete genom att besvara frågor från kommunerna i länet men även andra former av kontakter med kommunerna.

Några län har anordnat träffar med länets kommuner. Jämtlands län har till exempel haft en fältdag i samarbete med SGU för kommunernas miljökontor och tekniska kontor. Under dagen besöktes ett antal befintliga och blivande vattenskyddsområden och olika frågor diskuterades. Fältdagen föregicks av en seminariedag då huvudmännen bjöds in för att ta del av vad som bör beaktas vid upprättande av ansökningar om fastställande av vattenskyddsområden.

Regionala vattenförsörjningsplaner (åtgärd 4 d)

Återrapporteringen visar på ett stort engagemang kring de regionala vattenförsörjningsfrågorna och det finns ett brett samarbete med kommunerna. I årets rapportering anger alla länsstyrelser att de har som minst påbörjat arbetet med att ta fram en regional vattenförsörjningsplan under 2018. Föregående år hade fyra län ingen plan. Av de län som har haft en äldre plan har revidering påbörjats under 2018.

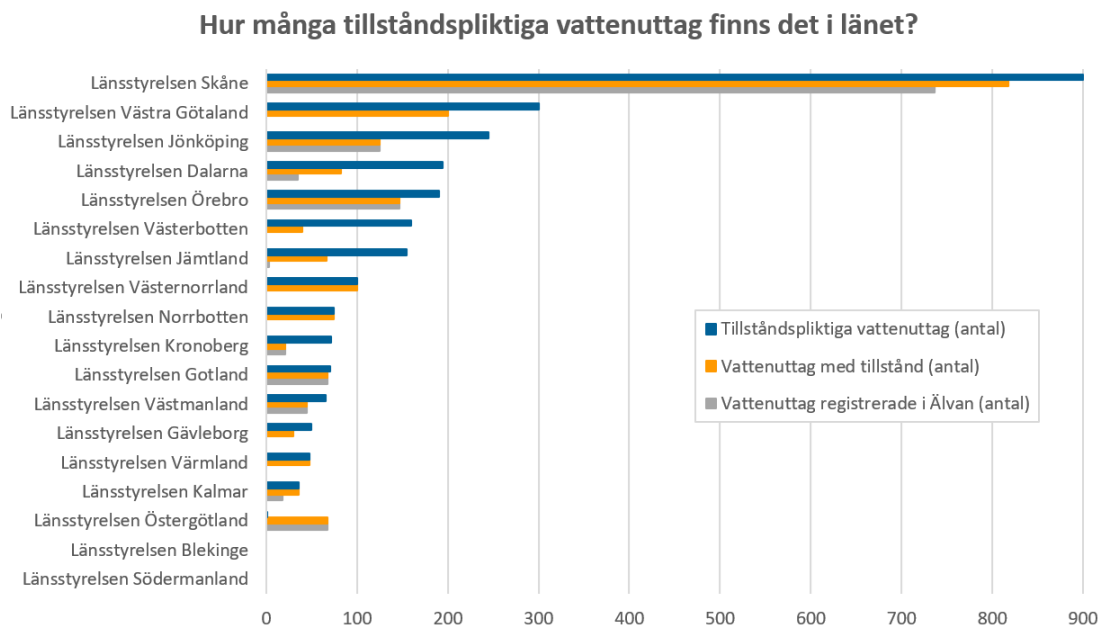
Tabell 7. Åtgärdsarbete med regionala vattenförsörjningsplaner. Vad är statusen för arbete med en regional vattenförsörjningsplan, är den framtagen i samarbete med länets samtliga kommuner och från vilket år är planen?

	Status för plan	Samverkan med kommunerna?	Beslutsår
Blekinge	Klar	Ja	2019
Dalarna	Klar	Ja	2012
Gotland	Klar	Ja	2018
Gävleborg	Klar	Ja	2015
Halland	Påbörjad	Ja	
Jämtland	Klar	Ja	2015
Jönköping	Under revidering	Ja	2015
Kalmar	Under revidering	Ja	2013
Kronoberg	Under revidering	Ja	2012
Norrbottn	Klar	Ja	2014
Skåne	Under revidering	Ja	2012
Stockholm	Klar	Ja	2018
Södermanland	Påbörjad	Ja	
Uppsala	Påbörjad	Ja	
Värmland	Påbörjad	Ja	
Västerbotten	Klar	Ja	2013
Västernorrland	Klar	Ja	2016
Västmanland	Påbörjad	Ja	
Västra Götaland	Påbörjad	Ja	
Örebro	Påbörjad	Ja	
Östergötland	Under revidering	Ja	2014

Tillsyn av tillståndspliktiga vattenuttag (åtgärd 4 e)

Antalet tillståndspliktiga vattenuttag varierar stort mellan länen. De flesta län har kunskap om hur många vattenuttag för dricksvatten som finns och har rapporterat det. I figuren nedan visas fördelningen i länen.

Figur 2. Länsstyrelsernas uppskattning av antal tillståndspliktiga vattenuttag, antal vattenuttag med tillstånd samt antal tillståndspliktiga vattenuttagen som finns registrerat i det nya verksamhetssystemet Älvan.

OBS. Uppgifter för Uppsala, Stockholm och Halland saknas och finns därför inte med i diagrammet.

Åtgärd 5 – Åtgärdsplaner för avrinningsområden

Åtgärd 5.

Länsstyrelserna ska ha åtgärdsplaner för avrinningsområden inom sina respektive län, och årligen uppdatera dem för att säkerställa att åtgärderna i planerna genomförs och följs upp. Åtgärdsplanerna ska ha fokus på de vattenförekomster där det behövs åtgärder för att miljökvalitetsnormerna ska kunna följas.

Samtliga länsstyrelser har ett tvärsektoriellt arbetssätt och beskriver i rapporteringen hur de arbetar för att hantera länsstyrelsens åtgärder i åtgärdsprogrammet.

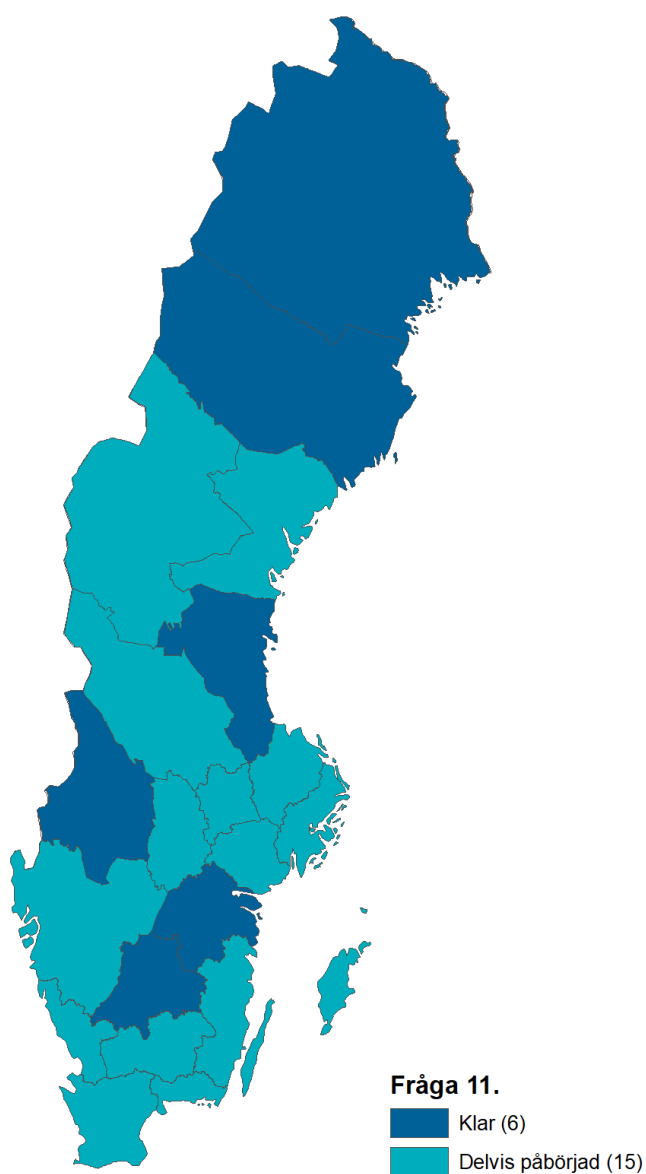
Länsstyrelsernas beskrivningar av sitt arbetssätt visar att det finns många sätt att arbeta med åtgärden och att förutsättningarna mellan länen skiljer sig åt. Hur länsstyrelsens organisation ser ut och hur man tidigare arbetat med vattenfrågor eller andra tvärsektoriella frågor spelar in. Länsstyrelsen i Dalarnas län lyfter att det i första hand handlar om att ha ett fokus på miljökvalitetsnormerna för vatten så att de kommer in på ett självklart sätt i olika sakområden. Handläggarna behöver ha grundläggande förståelse

för vattenförvaltningen och miljökvalitetsnormerna för att det ska fungera bra. Länsstyrelsen i Västerbottens län har en vattenledningsgrupp där prioriteringar och planering av arbetet med åtgärdsprogrammet görs. Det tvärsektoriella arbetet bedrivs i syfte att säkerställa att samtliga åtgärder i åtgärdsprogrammet tas om hand och prioriteras utifrån de resurser som finns.

Av 21 länsstyrelser anger 6 att de har en färdig plan enligt åtgärd 5. För resterande 15 länsstyrelser är planen delvis påbörjad. Det är en förändring från föregående år då 3 länsstyrelser hade en färdig plan, 17 hade påbörjat arbetet och 2 inte hade startat än.

I kartan nedan visas i vilken grad länsstyrelsernas har en färdig åtgärdsplan enligt åtgärd 5.

Karta 1. Län som har en åtgärdsplan enligt åtgärd 5.

Bland de länsstyrelser som har en delvis påbörjad plan finns olika sätt att arbeta. Länsstyrelsen i Gotlands län har sedan tidigare 8 åtgärdsplaner som täcker länet. Dessa uppdateras efterhand och ska även innehålla avsnitt som rör vägledning för översiktsplanering med mera. Länsstyrelsen i Hallands län arbetar på en plan enligt en centralt framtagen mall. Under 2018 har ett antal möten hållit med både handläggare och chefer för att planera och lyfta de frågor som behöver prioriteras utifrån åtgärdsprogrammet.

Åtgärd 6 – Rådgivning växtnäringsförluster

Åtgärd 6.

Länsstyrelserna ska prioritera och utveckla sin rådgivningsverksamhet för att minska växtnäringsförluster och förluster av växtskyddsmedel till vattenförekomster där det finns en risk för att miljökvalitetsnormerna för vatten inte kan följas på grund av sådan påverkan.

Alla de 21 länsstyrelserna anger att de under 2018 har genomfört rådgivning kring minskade förluster av växtnäring och växtskyddsmedel för att nå miljökvalitetsnormerna för vatten. 17 länsstyrelser har använt miljökvalitetsnormerna för vatten i prioriteringen av sina rådgivningsinsatser.

De länsstyrelser som inte valt att prioritera efter miljökvalitetsnormerna har olika skäl för det. Länsstyrelsen i Gävleborgs län skriver till exempel att man har bedömt att det ger större nytta i länet om rådgivningen erbjuds hela målgruppen. Länsstyrelsen skriver att intresset för Greppa Näringen är relativt lågt och länsstyrelsen tror att det är bra att så många som möjligt som är intresserade av rådgivningen får del av den då de kan föregå som goda exempel för andra.

Länsstyrelsen i Skåne län skriver att lantbrukets miljöeffekter visar sig i princip i hela länet. På försök testade man under 2017 geografiska prioriteringar för fyra olika rådgivningar inom Greppa Näringen. Vid en utvärdering av tidigare genomförda rådgivningar hade mer än 90procent av dessa redan gjorts inom de prioriterade områdena. Utvärderingen visar att rådgivningen inom Greppa blir genomförd där den får störst effekt, utan Länsstyrelsens styrning. Geografiska prioriteringar i Skåne skulle därför få begränsad effekt men skulle medföra ett omfattande administrativt merarbete.

Åtgärd 7 – Tillsynsvägledning växtnäringsförluster

Åtgärd 7.

Länsstyrelserna ska utveckla sin tillsynsvägledning till kommunerna så att de kan ställa de krav som behövs för att minska växtnäringsförluster och förluster av växtskyddsmedel till vattenförekomster där det finns en risk för att miljökvalitetsnormerna för vatten inte kan följas på grund av sådan påverkan.

Av 21 länsstyrelser anger 12 att de under år 2018 har genomfört tillsynsvägledning kring minskade förluster av växtnäring och växtskyddsmedel för att nå miljökvalitetsnormerna för vatten. Alla länsstyrelser arbetar med frågan men aktiviteten under olika år skiljer sig åt.

Länsstyrelsen i Blekinge län har samverkan med Kronbergs län när det gäller tillsynsvägledning och har gemensamma träffar. En del av tillsynsvägledningen sker även löpande genom att länsstyrelsen svarar på remisser och frågor från kommunen. I det löpande arbetet fokuserar man bland annat på att minska växtnäringens förluster och förluster av växtskyddsmedel till vattenförekomster.

Länsstyrelsen i Västra Götalands län har haft en årlig tillsynsvägledningsträff för kommunernas miljöinspektörer som jobbar med tillsyn inom lantbruk. Länsstyrelsen har under året även utvecklat delar av en befintlig plattform (Tillsynsportalen Väst), för att främja erfarenhetsutbyte och samsyn mellan kommunerna i länet. Det finns även 4 geografiskt indelade delnätverk i länet. I dessa nätverk kan inspektörerna fördjupa sitt samarbete genom träffar, studiebesök och genom att t ex följa med varandra på samsynsinspektioner.

Åtgärd 8 – Prövning och tillsyn enskilda avlopp

Åtgärd 8.

Länsstyrelserna ska utveckla sin vägledning till kommunerna gällande prövning och tillsyn av enskilda avlopp. Åtgärden ska genomföras så att den bidrar till att de åtgärder vidtas som behövs för att miljökvalitetsnormerna för vatten ska kunna följas.

Av 21 länsstyrelser anger 18 att de under 2018 har väglett sina kommuner angående enskilda avlopp och miljökvalitetsnormer för vatten, en länsstyrelse svarar nej på frågan och två har inte besvarat frågan.

Länsstyrelsen i Södermanlands län har genomfört tillsynsvägledning för kommunerna i enskilda avlopp 1 gång under 2018 genom att ha en diskussionsträff där handläggare fått styra frågeställningarna utifrån behovet. I övrigt har arbetet med tillsynsvägledning skett löpande genom telefonsamtal och mail.

Länsstyrelsen i Kalmar län har tillsynsväglett kommunerna inom sakområdet enskilda avlopp vid två tillfällen under 2018, varav en var en tillsynsvägledningsdag med miljökvalitetsnormerna för vatten som en komponent i programmet.

Åtgärd 9 – Vägledning om kommunernas planer

Åtgärd 9.

Länsstyrelserna ska vägleda kommunerna vid översikts- och detaljplanering så att miljökvalitetsnormerna för vatten ska kunna följas.

Länsstyrelserna behöver särskilt bevaka att:

- a) det framgår av översiktsplanen hur miljökvalitetsnormerna för vatten kommer att följas.
- b) prioritering av åtgärder på kommunal nivå görs utifrån aktuella regionala eller mellankommunala planeringsunderlag för naturresurser.
- c) kommunerna i sin detaljplanering har använt aktuellt och relevant underlag från Vatteninformationssystem Sverige.

17 av 21 länsstyrelser svarar att de har genomfört vägledningsinsatser kring översiktsplaner och detaljplaner med koppling till miljökvalitetsnormerna för vatten under år 2018. Motsvarande siffra föregående år var 19 länsstyrelser. Exempel på aktiviteter som genomförts är utbildningar, seminarier och regelbundna avstämningar med kommunerna i respektive län.

Länsstyrelsen i Östergötlands län berättar att de under 2018 genomfört ett kunskapsseminarium med god uppslutning från kommunerna i februari. Frågan har uppmärksamats i sammanfattande redogörelser enligt PBL 3:28, vilket har tagits fram för sex kommuner under året.

Länsstyrelsen i Värmlands län har under året granskat olika typer av planer som inkommit från länets kommuner. Eventuella synpunkter på hur miljökvalitetsnormerna för vatten hanterats har noterats och har förts fram till respektive kommun som då har haft möjlighet att förstå vad som eventuellt saknats i handlingarna för att kunna hantera miljökvalitetsnormerna för vatten som en av de prövningspunkter som finns i PBL.

Åtgärd 10 – Förorenade områden

Åtgärd 10.

Länsstyrelserna ska i sitt arbete med bidragsansökningar och tillsyn av förorenade områden fortsätta prioritera områden med påverkan på vattenförekomster där det behövs förebyggande eller förbättrande åtgärder för att se till att miljökvalitetsnormerna för vatten kan följas.

Alla länsstyrelser arbetar med åtgärden. Samverkan internt mellan de som arbetar med efterbehandling av förorenade områden och de som arbetar med vattenförvaltning ser olika ut men har ökat. Länsstyrelsen i Dalarna har till exempel en intern samverkansgrupp som träffas regelbundet för avstämningar.

Länsstyrelsen i Västernorrland beskriver i sin rapportering att en löpande uppdatering görs över året utifrån de uppgifter som länsstyrelsen får in från kommunerna samt i våra projekt. Minst en gång varje år gör kommunerna en översyn/uppdatering/kvalitetssäkring av sina egna objekt. Informationen om objekten förs sedan vidare för uppdatering i VISS.

17 länsstyrelser anger att MKN används i planeringen av tillsynen som rör förorenade områden. Några exempel:

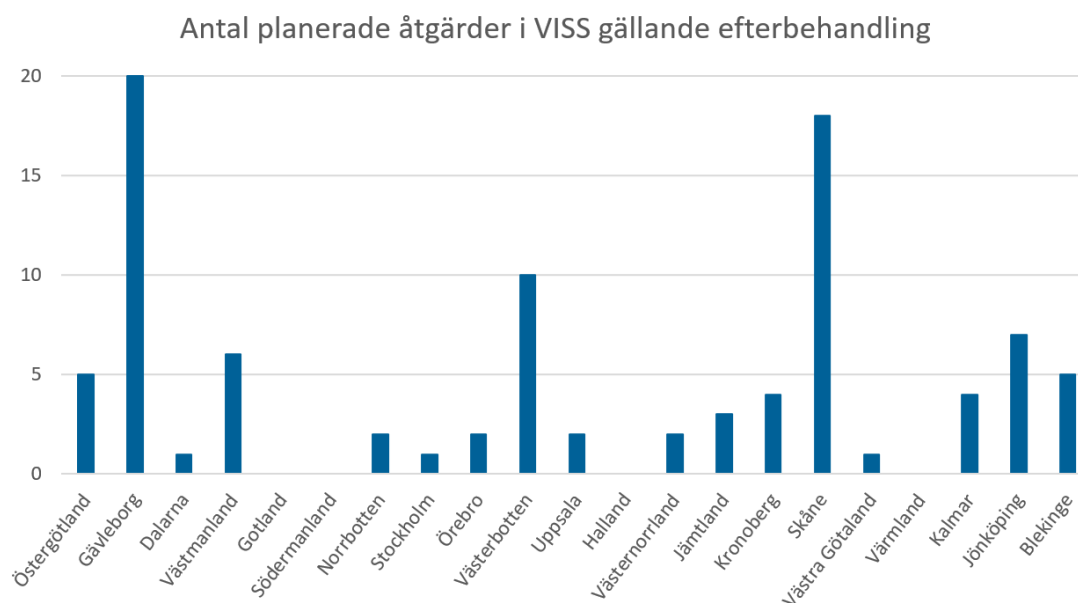
Länsstyrelsen Gotland: MKN för vatten ingår direkt eller indirekt då påverkan på vatten alltid är en viktig grund vid vår prioritering mellan olika objekt. Enligt gängse metodik behöver dock även andra aspekter vägas in vid prioriteringar i efterbehandlingsarbetet.

Länsstyrelsen Södermanland: När förorenade områden tilldelas en riskklass vägs vattenkvaliteten och MKN in. I riskbedömningen vägs olika delar in som skyddsvärde, känslighet, föroreningars farlighet och spridningsförutsättningar. Om det finns vattendrag i närheten av objektet ökar objektets känslighet och ev. skyddsvärde vilket oftast ger en högre riskklass.

Länsstyrelsen Värmland: För förorenade områden är eventuell påverkan på miljökvalitetsnormen för vatten en av de parametrar som ska redovisas i samband med undersökningar. Vid framtagande av översiktliga åtgärdsplaner brukar påverkan på miljökvalitetsnormen för vatten ingå, dvs att föroreningar från aktuellt område inte ska ge upphov till att miljökvalitetsnormen för vatten överskrids i näraliggande vattenförekomst.

Länsstyrelsen Kalmar: Vad gäller förorenade områden ger låg status (sämre än god) stöd till hög riskklass och prioritering. Geografiskt har det skett i Ljungbyån och Lyckebyån nedströms glasbruk (sedimentområden som EBH-objekt). Även utpekande av enskilda objekt i påverkansanalysen innebär en prioriteringsgrund för tillsyn och bidrag.

Figur 3. Redovisning av antalet planerade åtgärder för att uppnå MKN som finns i VISS (inom efterbehandling av förorenade områden).

Åtgärd 11 - Kalkning

Åtgärd 11.

Länsstyrelserna ska säkerställa att kalkning av försurade sjöar och vattendrag enligt nationella riktlinjer kan fortsätta enligt den nationella kalkningsplanen och om nödvändigt utöka eller omlokalisera åtgärdsområden för kalkning. Åtgärden ska genomföras så att den bidrar till att de åtgärder vidtas som behövs för att miljö kvalitetsnormerna för vatten ska kunna följas.

13 länsstyrelser svarar ja på frågan om de har anpassat sin kalkningsplan för att bidra till att miljö kvalitetsnormerna för vatten följs. 8 länsstyrelser svarar nej på frågan varav Uppsala, Gotland och Norrbottens län saknar kalkningsbehov.

Länsstyrelsen i Jönköpings län skriver att vid revidering av länets regionala åtgärdsplan för kalkning finns status och miljö kvalitetsnormer med som ett av underlagen. Vattenförekomster som fått sänkt status med avseende på försurning och som inte omfattas av kalkning har identifierats. Hittills har Länsstyrelsen dock inte bedömt det som prioriterat att initiera nykalkning i dessa områden. En plan för markkalkning har tagits fram för två områden där ytvattenkalkning inte gett önskat resultat.

Även länsstyrelsen i Jämtland har tagit fram en reviderad regional kalkningsplan under 2018 och anpassat den till att bättre bidra till att miljö kvalitetsnormerna för vatten i länet kan nås.

Länsstyrelsen i Kronobergs län skriver att kalkningsplanen inte anpassats särskilt för att uppnå god status i länets vattenförekomster. Däremot ingår redan i princip alla sjöar >100ha och som är i behov av kalkning, i kalkplanen. Undantag utgör referenssjöarna som av förklarliga skäl inte kalkas. Indirekt bidrar kalkningsverksamheten således till att uppnå god status i många alla länets vattenförekomster. Kronoberg lyfter också frågan om att utöka kalkningsverksamheten i syfte att uppnå god status kräver mer resurser både i form av medel och av intresse från huvudmännen.

Åtgärd 12 – tillsyn allmänna väg- och järnvägsnätet

Åtgärd 12.

Länsstyrelserna ska, inom ramen för sitt tillsynsuppdrag, kontrollera och följa upp att Trafikverket vidtar de åtgärder i det allmänna väg- och järnvägsnätet som behövs för att miljö kvalitetsnormerna för vatten ska kunna följas.

Åtgärden ska påbörjas senast i juni 2018 och ska sedan genomföras återkommande minst en gång per år.

8 länsstyrelser svarar ja på frågan om de genom sin tillsyn har följt upp Trafikverkets arbete med åtgärder för att nå miljö kvalitetsnormerna.

Bland de som svarat ja skriver till exempel Länsstyrelsen i Örebro att man har en löpande dialog med Trafikverket om åtgärder i det allmänna väg- och järnvägsnätet. Under de senaste åren har flera vägpassager åtgärdats och planering för framtida åtgärder pågår.

Länsstyrelsen i Västernorrland har under tidsperioden 2015–2017 genomfört ett projekt i samarbete med Trafikverket som syftat till att undersöka om vägtrummor på allmänna vägar utgör vandringshinder, och att därefter föreslå vilka trummor som ska bytas eller på annat sätt åtgärdas. Länsstyrelsen tog i början av 2018 fram en slutrapport med en lista över vilka vägtrummor som utgör hinder och vilka som får störst effekt på vattenmiljön om de byts ut. Trafikverket nyttjar listan i sin prioritering av objekt som ska åtgärdas inom ramen för deras budget. Dialog och samverkan med Trafikverket fortsätter 2019 och en uppdaterad lista kommer att tas fram.

Bland de länsstyrelser som har svarat nej skriver bland andra Länsstyrelsen i Stockholm att Trafikverket inte har några vandringshinder som påverkar miljö kvalitetsnormerna i länet. Andra anger att de vandringshinder som tidigare funnits nu är åtgärdade.

Länsstyrelsen i Västmanland skriver att man under 2018 bedrivit egeninitierad tillsyn på tillståndsgivna trummor, bland annat i syfte att utröna om några av dessa utgör vandringshinder och därmed hindrar att miljö kvalitetsnormerna uppnås.

Kommunernas rapportering

Landets 290 kommuner ska årligen rapportera åtgärdsgenomförandet till vattenmyndigheterna genom ett webbformulär som är gemensamt för samtliga kommuner. Frågorna i enkäten har tagits fram i samverkan med representanter från kommuner, länsstyrelser, Sveriges kommuner och landsting (SKL), Svenskt Vatten och Boverket, bland annat vid en workshop i oktober 2017. Samråd har även skett med SKL enligt förordning (1982:668) om statliga myndigheters inhämtande av uppgifter från näringsidkare och kommuner.

Några generella slutsatser.

- 232 kommuner har besvarat årets enkät vilket är färre än föregående år.
- Cirka 25 procent av kommunerna har förankrat rapporteringen av genomförda åtgärder hos kommunstyrelsen.
- Det är tydligt att alltför många kommuner använder sig av miljökvalitetsnormen för vatten som stöd för prioritering vid olika typer av insatser och åtgärder, exempelvis i arbetet med framtagande av VA-planer och i prioriteringen av tillsyn.
- 74 procent av de rapporterade vattentäkterna har ett vattenskyddsområde vilket är fler än 2017 då motsvarande siffra var 68 procent. En stor del av kommunerna svarar också att det pågår eller planeras arbete med att ta fram vattenskyddsområde för de vattentäkter som saknar skydd. utbygganden av kommunalt VA, i tillsyn, vid dagvattenåtgärder, m.m.
- På vattenmyndigheternas fråga om det finns utpekade framtida vattentäkter i kommunen, exempelvis i regional vattenförsörjningsplan, vattenplan eller motsvarande, svarar 47 procent kommuner ja, vilket är fler än föregående år då 39 procent kommuner svarade ja.
- Ett stort arbete med att kartlägga/inventera och åtgärda små/enskilda avlopp har genomförts. Många använder sig av miljökvalitetsnormerna för vatten som verktyg i arbetet med att prioritera tillsyn och åtgärder. Hela 89 procent av kommunerna skriver att det tas hänsyn till miljökvalitetsnormer för vatten vid tillsyn.

Miljötillsyn (åtgärd 1, 2, 3, 4, 5c)

Miljötillsynen är en viktig del av kommunernas arbete för att nå miljökvalitetsnormer för vatten. Hela 5 av kommunens 8 åtgärder i Vattenmyndighetens åtgärdsprogram handlar om miljötillsyn. Åtgärd 1 är en övergripande åtgärd som omfattar alla verksamheter som påverkar vatten medan åtgärd 2, 3, 4 och 5c riktas mot särskilda verksamheter som kan ha en stor påverkan på vatten, se nedan.

Åtgärd 1 – tillsyn enligt miljöbalken

Åtgärd 1.

Kommunerna ska bedriva tillsyn enligt miljöbalken, avseende verksamheter som påverkar vattenförekomster.

Tillsynsplan och behovsutredning

Enligt Miljötillsynsförordningen (SFS 2011:13) ska det hos en operativ tillsynsmyndighet finnas en utredning om tillsynsbehovet för myndighetens hela ansvarsområde enligt miljöbalken. För varje verksamhetsår ska en operativ tillsynsmyndighet upprätta en samlad tillsynsplan som omfattar myndighetens hela ansvarsområde enligt miljöbalken. Planen ska grundas på behovsutredningen och verksamhetsregistret. Behovet av att nå miljökvalitetsnormerna för vatten via tillsyn beskrivs med fördel i kommunens behovsutredning och tillsynsplan.

För att få en bild av hur stort tillsynsbehovet är har vattenmyndigheterna efterfrågat uppgifter om antal tillsynsobjekt, årligt tillsynsbehov och genomförd tillsyn för 2018 för vissa verksamheter som har påverkan på vatten - utifrån kommunernas behovsutredning och tillsynsplaner. Dessa uppgifter finns sammanställda i tabell 8 (tillsynsplan). Sammanställningen ger en tydlig indikation på att behovet av tillsyn är betydligt större än vad som genomförs. Tillsynsplanerna och behovsutredningarna har dock strukturerats på olika sätt i kommunerna och för många kommuner har det varit svårt att skatta planerad och genomförd tillsyn. I vissa fall har exempelvis olika kategorier summerats samman. Siffrorna ska därför ses som indikationer.

Rapportering ger ingen information i dagsläget om varför det ser ut som det gör, men att resurserna för tillsynen inte räcker till har framförts av kommuner och länsstyrelser vid flera tillfällen.

Tabell 8 (tillsynsplan). Sammanställning av antal tillsynsobjekt, tillsynsbehov och genomförd tillsyn utifrån kommunernas tillsynsplan och behovsutredning enligt miljötillsynsförordningen (SFS 2011:13) för verksamheter med påverkan på vatten

Verksamhet	Antal kommuner*	Antal tillsynsobjekt	Tillsynsbehov (dagar/år)	Genomförd tillsyn (dagar/år)
Tillståndspliktig (B) djurhållning	228	259	458	405 (89 %)
Anmälningspliktig djurhållning (C)	232	1 772	1 305	994 (76 %)
Djurhållning och/eller växtodling (U)	225	28 909	5 104	2 282 (45 %)
Hästgård	208	10 927	1 532	513 (33 %)
Avloppsreningsanlägg. >2000 pe	219	250	1 354	1 141 (84 %)
Avloppsreningsanlägg. >200 pe	232	786	1 223	989 (81 %)
Avloppsreningsanlägg. 26-200 pe	228	2 065	1 191	909 (76 %)
Avloppsledningsnät	209	1 019	397	287 (72 %)
Små avlopp <25 pe	227	630 341	34 653	17 508 (51 %)
Vattenskyddsområde allmänna	211	594	770	368 (48 %)
Vattenskyddsområde enskilda	218	603	90	41 (45 %)

**I kolumnen visas antal kommuner som ingår i statistiken för respektive verksamhet. Vissa svar har strukits då de varit svåra att tyda. De kvantitativa uppgifterna i tabellen ska därför ses som en indikation på storleksordningen*

På vattenmyndighetens fråga om kommunen har använt miljökvalitetsnormerna för vatten som prioritering i kommunens behovsutredning svarar 47 procent av kommunerna att den används som prioriteringsgrund för tillsynen i behovsutredningen. Ulricehamns kommuner skriver att miljökvalitetsnormerna för vatten har varit vägledande vid behovsutredningen av tillsynen på främst enskilda avlopp men även inom andra tillsynsområden som kan få en påverkan på vatten. 43 procent svarar att

miljökvalitetsnormen inte används som prioriteringsgrund för tillsynen och 9 procent svarar att de inte har gjort någon behovsutredning.

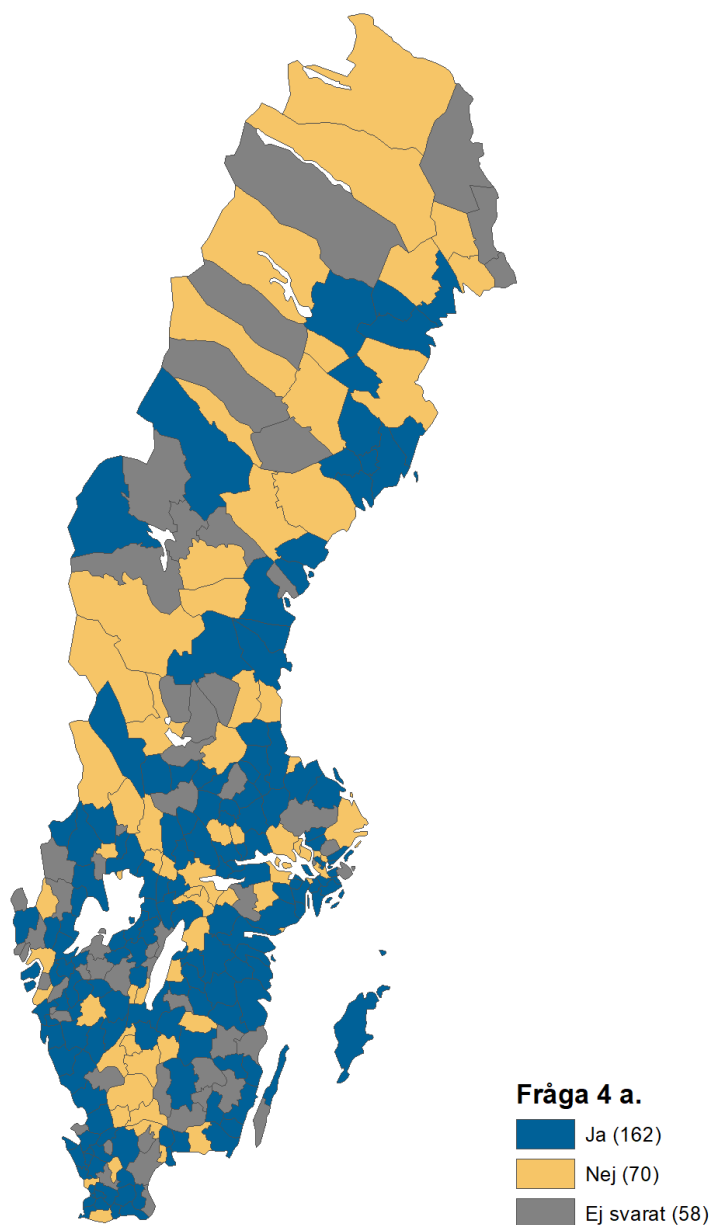
Åtgärd 2 – tillsyn av jordbruksverksamheter

Åtgärd 2.

Kommunerna ska bedriva tillsyn så att a) utsläppen av kväve och fosfor från jordbruk och hästhållning minskas samt att b) tillförseln av växtskyddsmedel minskar.

På vattenmyndighetens fråga om hänsyn tas till miljökvalitetsnormer för vatten vid tillsyn av jordbruksverksamheter enligt åtgärd 2 svarar 70 procent av kommuner ja.

Karta 2. Tas hänsyn till miljökvalitetsnormer för vatten vid tillsyn av jordbruksverksamheter enligt åtgärd 2?

Har tillsynen exempelvis medfört att åtgärder för att minska näringsläckage vidtagits?

Många kommuner skriver att de genom tillsynen ställer krav på olika åtgärder för att minska näringsläckage, bland annat krav på växtodlingsplaner och krav och åtgärder gällande spridning och lagring av gödsel och växtskyddsmedel. En av dem är Sollentuna kommun som har deltagit i ett tillsynsprojekt om gödselhantering på en djurhållande gård och ett flertal hästgårdar. Kommunen kommer att ställa krav på åtgärder under 2019 för tillsyn som genomförts under 2018. I Herrljunga kommun är nästan alla tillsynsbesök fokuserade på lagringskapacitet och spridningsareal för gödsel. Man för även diskussioner kring skyddsavstånd till vattendrag vid spridning av gödsel, men menar att det är svårt att följa upp i praktiken. I Orust kommun har de genomfört ett rådgivningsprojekt där de samlat mindre jordbruksverksamheter och hästhållare med fokus bland annat på åtgärder för minskat näringsläckage.

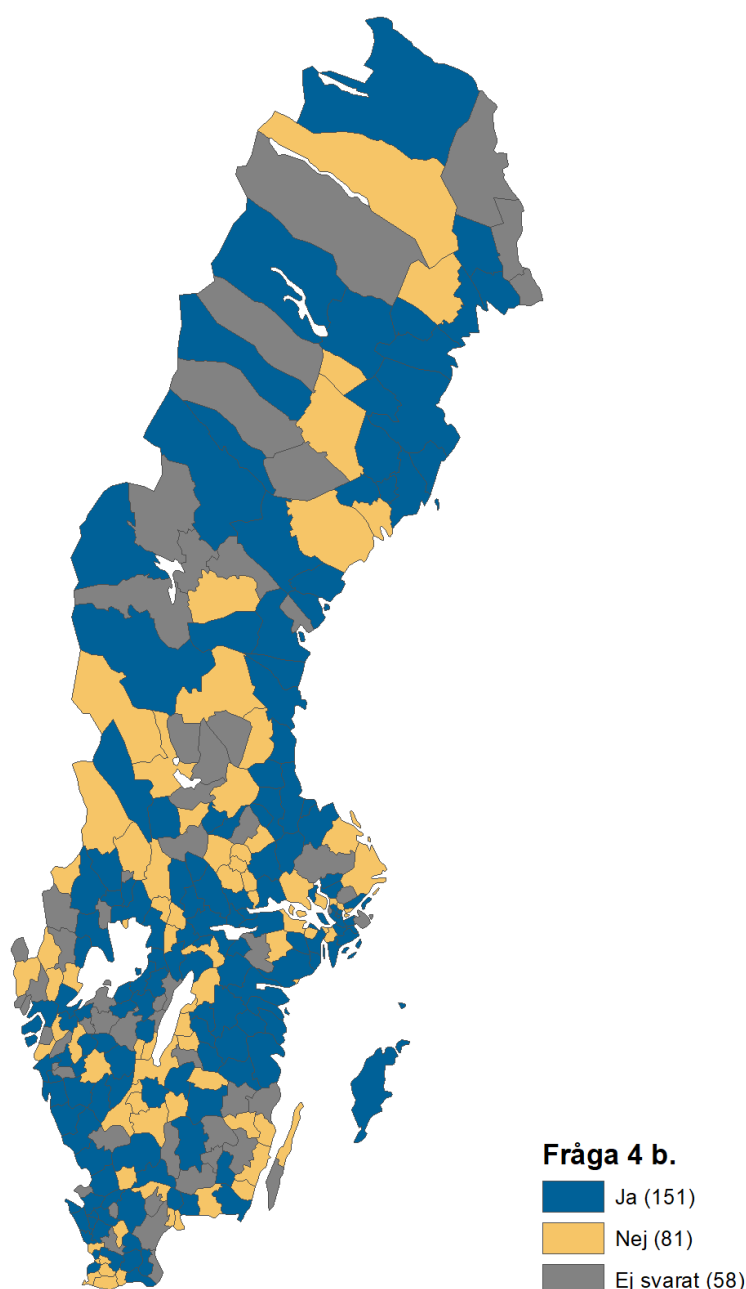
Åtgärd 3 – tillsyn av avloppsledningsnät och avloppsreningsverk

Åtgärd 3.

Kommuner ska prioritera och genomföra sin tillsyn så att de ställer de krav som behövs för att utsläppen av näringsämnen och prioriterade och särskilda förorenande ämnen från avloppsledningsnät och avloppsreningsverk minskar.

66 procent av de svarande kommunerna har rapporterat att hänsyn tas till miljökvalitetsnormer för vatten vid tillsyn av avloppsledningsnät och avloppsreningsverk.

Karta 3. Tas hänsyn till miljökvalitetsnormer för vatten vid tillsyn av avloppsreningsverk och avloppsledningsnät enligt åtgärd 3?

Har tillsynen medfört att åtgärder för att begränsa utsläppen av näringsämnen, prioriterade och särskilt förorenade ämnen vidtagits?

Många kommuner ger exempel på åtgärder som vidtagits till följd av tillsynen. Exempel är åtgärder för att minska bräddningar från reningsverk och pumpstationer, krav på nya reningssteg, återföring av näring från avlopp, krav på utökad egenkontroll med mera.

Ett exempel är Österåkers kommun som skriver: ” Vi bedriver tillsyn på bräddplatser från avloppsledningsnät i syfte att rimliga skyddsåtgärder ska vidtas för att minimera utsläppen från känsliga bräddpunkter. Tillsyn bedrivs på pumpstationer så att de har larm och övervakning. Uppföljning sker av bräddningar från både reningsverken och ledningsnätet. Krav ställs på att bräddningar minimeras vid service och andra planerade ingrepp i anläggningarna. Krav har ställts på riskanalys och efterföljande handlings-/åtgärdsplan och åtgärder finns för att minimera bräddningar. Tillsyn bedrivs på miljöfarliga verksamheter med utsläpp till avloppsreningsverken för att minska utsläppen av föroreningar”. I Dorothea har tillsynen medfört att två reningsverk har byggts om från rena biologiska verk till kemiska verk vilka är mer effektiva att fälla fosfor. Man har under 2018 byggt om en anläggning där avloppsvattnet renades i infiltrationsdammar till att nu renas vattnet i ”indränmoduler”.

Skövde kommun skriver att de prioriterar tillsynen utifrån ett särskilt fokus på vattenstatus utifrån vattendirektivet. ”Nämnden har tagit hänsyn till anläggningars risknivå, produktionens storlek, egenkontroll, påverkan på skyddade områden, uppfyllandet av MKN, åtgärdsprogram samt vår erfarenhet av faktiska förhållanden”.

Några kommuner lyfter att det är problematiskt att många avloppsreningsverk har äldre tillstånd, med äldre eller inga villkor, och att det krävs omprövning av tillstånd. Vidare efterfrågar ett par kommuner vägledning från länsstyrelserna kring tillsyn och åtgärder kopplat till avloppsanläggningar och miljö kvalitetsnormer.

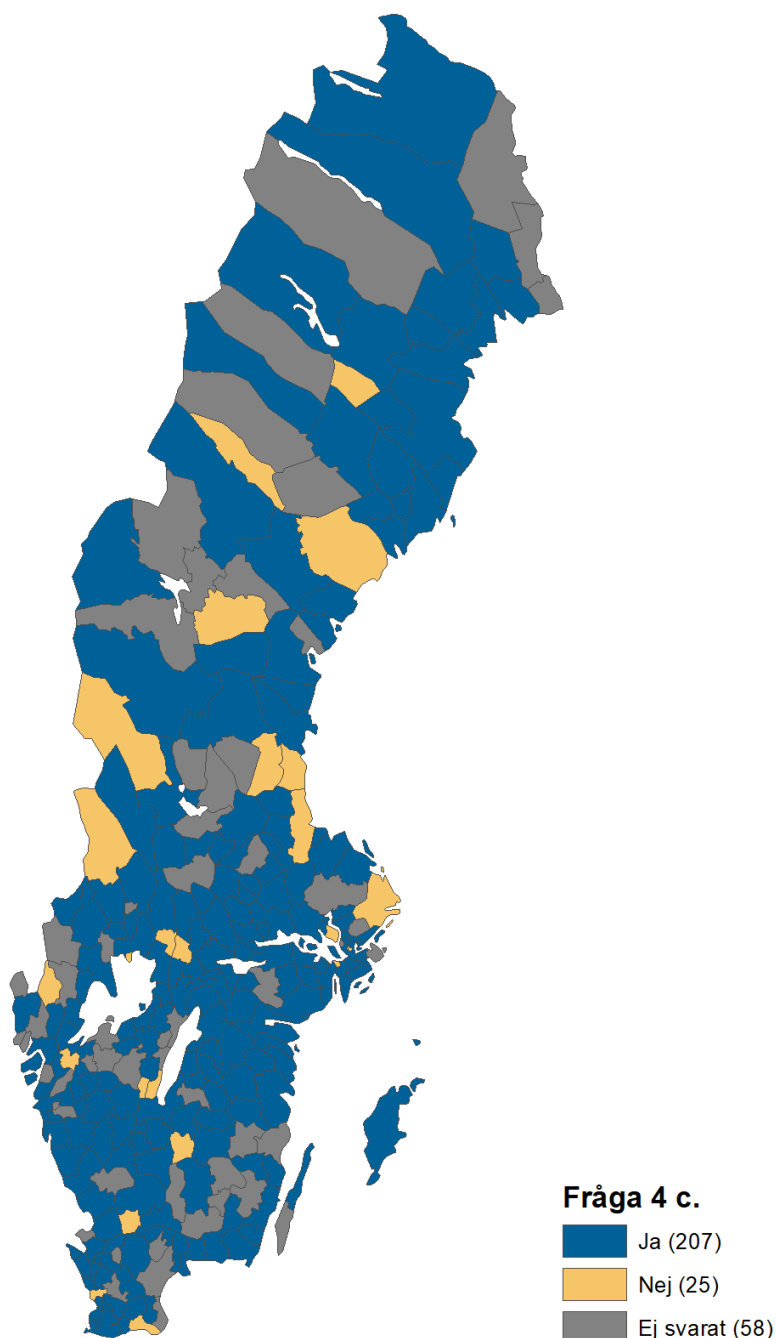
Åtgärd 4 – tillsyn av enskilda avlopp

Åtgärd 4.

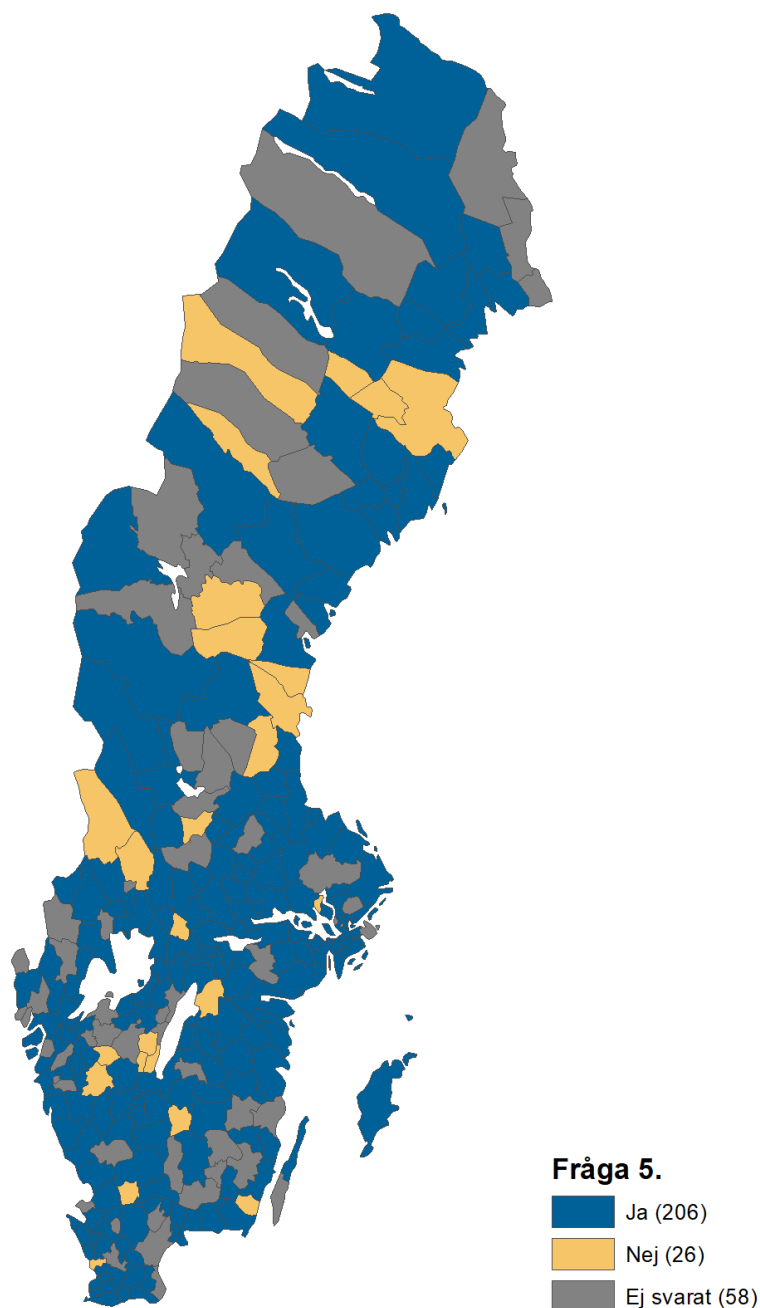
Kommunerna ska säkerställa minskade utsläpp från enskilda avlopp.

En stor del av de svarande kommunerna, 89 procent, rapporterar att hänsyn tas till miljö kvalitetsnormer för vatten vid tillsyn av enskilda avlopp enligt åtgärd 3.

Karta 4. Tas hänsyn till miljö kvalitetsnormer för vatten vis tillsynen av enskilda avlopp enligt åtgärd 4?

Karta 5. Tillämpar kommunen krav på hög skyddsnivå, eller högre, där det behövs för att uppnå miljökvalitetsnormerna för vatten?

Har tillsynen medfört att åtgärder för att begränsa utsläppen av kväve och fosfor?

Motala kommun skriver att miljökvalitetsnormerna tas i beaktning för att prioritera områden där det finns behov av att minska näringsläckaget från enskilda avloppsanläggningar. Detta vägs mot andra kriterier vid val av tillsynsområde. Det långsiktiga målet är att anläggningar som inte uppfyller reningskraven ska åtgärdas och på så sätt bidra till minskningen av utsläpp av näringsämnen. I Sjöbo kommun ställs krav på

minst 90procent rening av fosfor i samband med ny ansökan i hela kommunen. I Orust kommun gäller högsta skyddsnivån för hela landmassan och enligt kommunens policy så förordas enbart sluten cistern för wc alternativt kretsloppsanpassad toalettlösning vid nybyggnad.

Använder kommunen krav på hög skyddsnivå, eller högre, där det behövs för att uppnå miljökvalitetsnormerna för vatten?

89 procent av de svarande kommunerna har angett att de tillämpar krav på hög skyddsnivå, eller högre, där det behövs för att uppnå miljökvalitetsnormerna för vatten. Flera kommuner har tagit fram riktlinjer för bedömning och tillämpning av skyddsnivå. Utgångspunkten för hög skyddsnivå varierar mellan kommunerna och kan exempelvis vara vattnets status och känslighet, närhet till sjöar och vattendrag eller om avloppet ligger i anslutning till dricksvattenförsörjning/vattenskyddsområde.

Åtgärd 5c – tillsyn av vattenskyddsområden

Åtgärd 5c.

Kommunerna ska bedriva systematisk och regelbunden tillsyn över vattenskyddsområden.

För att säkerställa att syftet med vattenskyddsområdet uppnås är tillsyn en förutsättning. Det handlar till exempel om att tillse att området skyltas, att meddelade förbud och förelägganden efterlevs, kontrollera att verksamhetsutövare söker nödvändiga tillstånd och att följa upp att villkor i tillstånd efterlevs. Tillsynsansvaret kan ligga hos både kommun och länsstyrelse.

Utifrån kommunernas tillsynsplan och behovsutredning enligt miljötillsynsförordningen (SFS 2011:13) framgår det att kommunerna totalt har 1254 tillsynsobjekt kopplat till dricksvattenskydd. Vidare framgår det att tillsynen av vattenskyddet för de allmänna vattentäkterna endast har uppgått till 52 procent av det behov man angett i behovsutredningen för 2018 medan tillsynen av den enskilda vattenförsörjningen endast till 42 procent av det behov som kommunerna angett.

Se tabell 8. Sammanställning av antal tillsynsobjekt, tillsynsbehov och genomförd tillsyn utifrån kommunernas tillsynsplan och behovsutredning enligt miljötillsynsförordningen (SFS 2011:13).

Dricksvattenskydd och vattenuttag (åtgärd 5a, 5b, 5e)

Åtgärd 5a - inrätta vattenskyddsområden

Åtgärd 5.

Kommunerna ska säkerställa ett långsiktigt skydd för den nuvarande och framtida dricksvattenförsörjningen. Kommunerna behöver särskilt:

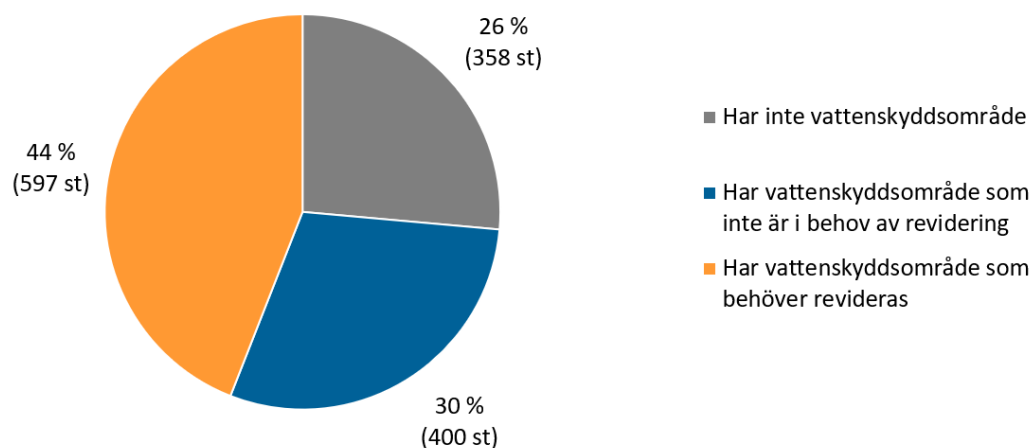
- a) anordna erforderligt skydd för allmänna och enskilda dricksvattentäkter som försörjer fler än 50 personer eller där vattentäktens uttag är mer än 10 m³/dygn
- b) göra en översyn av vattenskyddsområden som inrättats före miljöbalkens införande och vid behov revidera skyddsområdets avgränsningar och tillhörande föreskrifter så att tillräckligt skydd uppnås,
- e) säkerställa att tillståndspliktiga allmänna yt- och grundvattentäkter har tillstånd för vattenuttag.

Åtgärdsprogrammet ska innehålla åtgärder för inrättande av vattenskyddsområden eller åtgärder för att på annat sätt skydda dricksvatten enligt 6 kap 5 § vattenförvaltningsförordningen. Vattenskyddsområde med föreskrifter är ett effektivt verktyg för att skydda dricksvatten från markanvändning och verksamheter som kan påverka dricksvattenkvalitén negativt.

Vattenskydd för allmänna vattentäkter

Av rapporteringen framgår att det finns totalt 1355 aktiva kommunala vattentäkter i Sverige, fördelat på de 232 kommuner som svarat. Av dessa har 74 procent ett vattenskyddsområde vilket är fler än 2017 då motsvarande siffra var 68 procent. En stor del av kommunerna svarar också att det pågår eller planeras arbete med att ta fram vattenskyddsområde för de vattentäkter som saknar skydd. Många kommuner skriver att förslag på vattenskyddsområde är inlämnat till länsstyrelsen för fastställande och en del kommun anger att ärendena legat under en lång tid hos länsstyrelsen utan att bli handlagda.

Figur 4. Vattenskyddsområde - allmänna vattentäkter

Vattenskydd för enskilda vattentäkter

På frågan om hur många av de större enskilda vattentäkterna som har någon form av skydd svarar 22 procent av kommunerna svarat att det finns någon form av skydd och 17 procent svarar att sådant arbete pågår eller planeras. Liksom tidigare år svarar någon kommuner att de har vattenskyddsområde för de enskilda vattentäkterna, men vanligare är att de skyddas med stöd av lokala föreskrifter.

Flera kommuner svarar att skyddsarbetet också består av att arbeta med tillsyn, information, skyltning, provtagning och kartläggning av de enskilda vattentäkterna. Flera kommuner svarar att de planerar att arbeta med skydd för enskild vattenförsörjning efter att de större allmänna vattentäkter har skyddats. Några kommuner lyfter svårigheter med att skydda enskild vattenförsörjning och efterfrågar vägledning och ändrad lagstiftning. Exempelvis Västerås kommun som har gjort utredningar av skyddsbehovet och anser att det krävs ändringar i lagstiftningen för det fortsatta arbetet

Vattenskydd för framtida vattentäkter

På vattenmyndigheternas fråga om det finns utpekade framtida vattentäkter i kommunen, exempelvis i regional vattenförsörjningsplan, vattenplan eller motsvarande, svarar 47procent kommuner ja, vilket är fler än föregående år då 39procent kommuner svarade ja.

Många kommuner arbetar med att se över och skydda framtida vattentäkter på olika sätt. Flera kommuner ansöker om vattenuttag för utpekade framtida vattentäkter. Andra lyfter in dem i lokala vattenförsörjningsplaner, VA-planer och översiktsplaner. En del kommuner arbetar med att inrätta vattenskyddsområde för potentiella framtida vattentäkter. I Härjedalens kommun bedriver man projektet VA 2025. I projektet ser kommunen över vattenförsörjningen och hur de kan tillgodose de stora turistområdena med dricksvatten i framtiden. De områden som finns utpekade i länsstyrelsens regionala vattenförsörjningsplan ska också skyddas i kommande översiktsplaner. Ett annat exempel är Halmstad kommun som skriver ”att upprätta vattenskyddsområden för

potentiella framtida vattentäkter och uppdatera nuvarande så att de svarar mot gällande lagstiftning ingår i ordinarie arbetsuppgifter”.

Åtgärd 5b - översyn och revidering av vattenskyddsområden

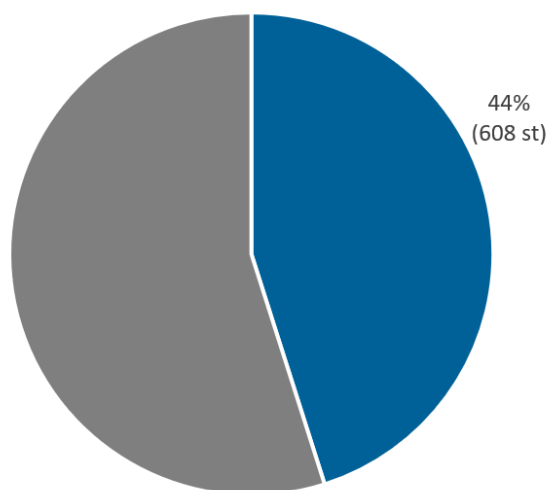
Många av de befintliga vattenskyddsområdena inrättades för 30–50 år sedan med dåvarande lagstiftning och utifrån den tidens kunskap om exempelvis föroreningar och dess spridning. För dem behövs en översyn och vid behov en revidering av vattenskyddsområdets utbredning och föreskrifternas relevans så att syftet med skyddet uppnås.

Av rapporteringen framgår det att 51 procent av de svarande kommunerna har gjort en översyn av vattenskyddsområden som är beslutade före miljöbalkens ikraftträdande. Vidare framgår det att 44 procent av kommunens befintliga vattenskyddsområden är i behov av revidering för att uppnå ett tillfredsställande skydd, se figur 4 ovan, och för många kommuner är det ett pågående arbete. Arbetet med att inrätta vattenskyddsområde är omfattande och många kommuner anger att de behöver prioritera skyddsarbetet. Flera kommuner skriver att de först prioriterar de vattentäkter som helt saknar skyddsområde, många prioriterar också de större vattentäkterna i första hand.

Åtgärd 5e - tillstånd till vattenuttag

Problem med vattentillgång till följd av låga grundvattennivåer har blivit allt vanligare. Med ökad konkurrens om vatten är det viktigt att vattenproducenten har tillstånd för sitt dricksvattenuttag, särskilt i områden där tillgången på vattengången minskat. På vattenmyndigheternas fråga om hur många av kommunens vattentäkter som har tillstånd för vattenuttag svarar kommunerna att 44 procent (608 st.) av vattentäkterna har tillstånd för vattenuttag (figur 5). 41 procent av kommunerna anger att arbete är pågående eller planerat för att säkerställa tillstånd till vattenuttag för kommunens vattentäkter.

Figur 5. Andelen vattentäkter som har tillstånd för vattenuttag

Flera kommuner skriver att tillstånd till vattenuttag för vattentäkterna hanteras parallellt med att vattenskyddsområde inrättas.

Kiruna kommun skriver ”För samtliga nya vattentäkter söks alltid tillstånd för vattenuttag. För de äldre vattentäkterna har tillstånd för uttaget sökts i efterhand. Planer på att söka tillstånd för samtliga befintliga vattentäkter finns men arbetet med vattenskyddsområde har prioriterat, i enlighet med rekommendation från länsstyrelsen”.

I Östhammars kommun har grundvattenutredningar utförts för att säkerställa möjliga vattenuttag och arbete pågår med att ta fram en prioriteringsordning för arbete med tillstånd för vattenuttag för samtliga vattentäkter. Resultatet från den kommunala vattenförsörjningsplanen kommer att ligga till grund för prioriteringen.

Fysisk planering (åtgärd 5d, 6)

Åtgärd 5 – regionala vattenförsörjningsplaner i översiktsplanen

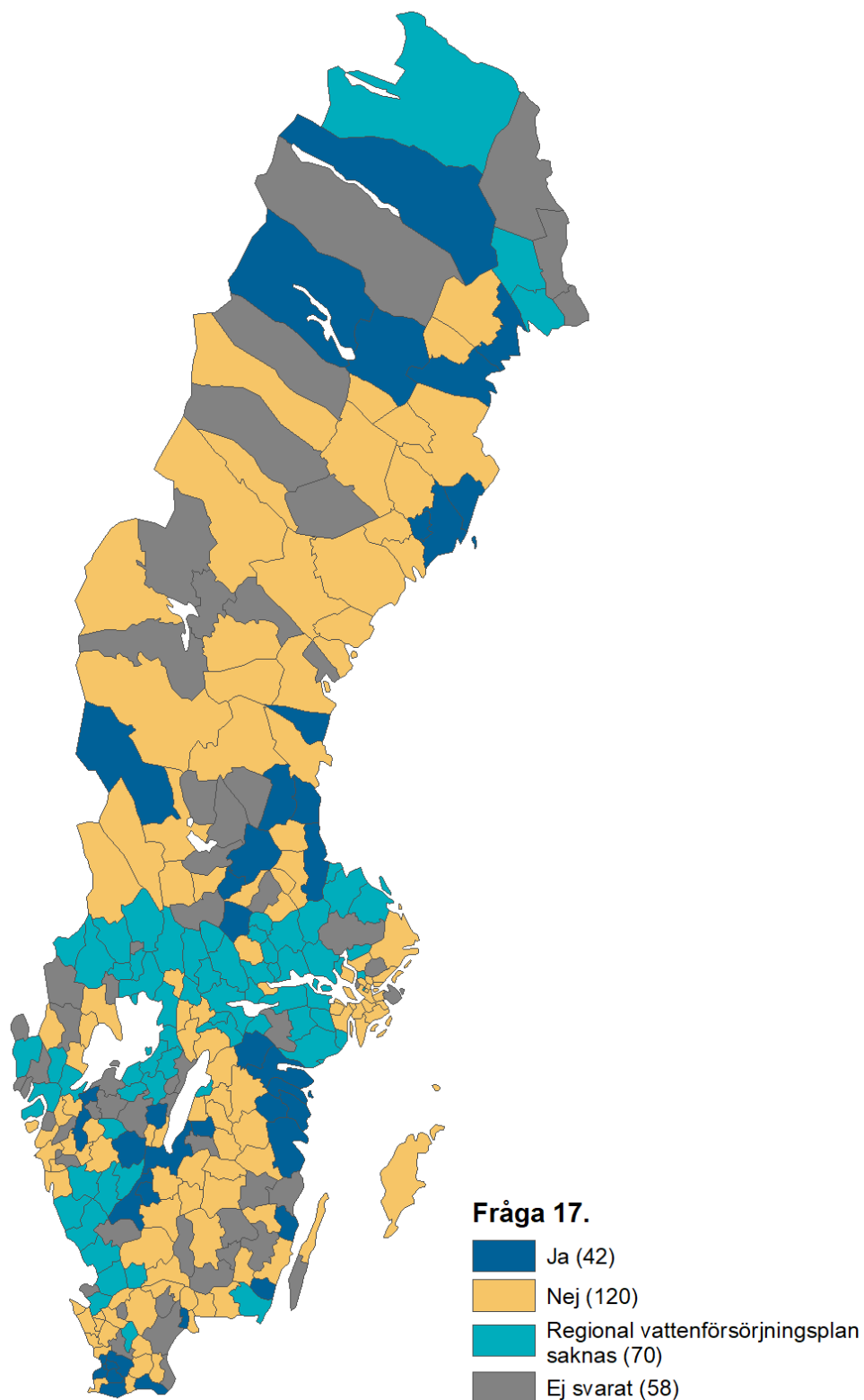
Åtgärd 5.

Kommunerna ska säkerställa ett långsiktigt skydd för den nuvarande och framtida dricksvattenförsörjningen. Kommunerna behöver särskilt:

d) uppdatera översiktsplanerna med regionala vattenförsörjningsplaner,

En viktig del i samhällsplaneringen är att säkerställa områden för dricksvattenförsörjning. De regionala vattenförsörjningsplanerna är ett betydelsefullt underlag för det arbetet. Genom att arbeta in underlag från de regionala vattenförsörjningsplanerna i översiktsplaner synliggörs viktiga dricksvattenförekomster och skyddet av dem kan beaktas i planeringen. På vattenmyndighetens fråga om kommunen har inarbetat den regionala vattenförsörjningsplanen i översiktsplanen enligt åtgärd 5d svarar 18 procent av kommuner ja, 52 procent nej och 30 procent svarar att regional vattenförsörjningsplan saknas. Flera kommuner skriver dock att vattenförsörjningsplanerna kommuner att inarbetas i översiktsplanen då den aktualiseras.

Karta 6. Har kommunen inarbetat den regionala vattenförsörjningsplanen i översiktsplanen enligt åtgärd 5d?

Utöver att ingå i översiktsplanerna används de regionala vattenförsörjningsplanerna framförallt som underlag för kommunens vattenplaner, VA-planer, VA-policys eller motsvarande (se figur 6). Kramfors kommuner skriver att planen används som underlag när de skriver ställningstaganden med mera i den kommunövergripande översiktsplanen eller i fördjupningar och tillägg till planen. Gotlands kommun skriver att den regionala vattenförsörjningsplanen har varit ett underlag till VA-planen och kommer att vara ett viktigt underlag vid revidering av översiktsplanen som startade 1 januari 2019. Söderköpings kommun skriver att den övergripande vattenförsörjningsplanen ligger på en sådan nivå att den är svårt att arbeta in i kommunens övriga dokument och att den egna VA-planen är ett bättre underlag för kommunens vattenförsörjning än den regionala planen.

Figur 6. Hur används den regionala vattenförsörjningsplanen i kommunens översikts- och detaljplanering? Flera svarsalternativ har varit möjliga

Åtgärd 6 – miljö kvalitetsnormer i den fysiska planeringen

Åtgärd 6

Kommunerna ska genomföra sin översikts- och detaljplanering samt prövning enligt plan- och bygglagen så att den bidrar till att miljö kvalitetsnormerna för vatten ska kunna följas.

Åtgärden behöver genomföras i samverkan med länsstyrelserna.

Åtgärden ska vara vidtagen senast tre år efter åtgärdsprogrammets fastställande.

Enligt 3 kap. 5 § plan- och bygglagen ska det i översiktsplanen framgå hur kommunen avser att följa gällande miljö kvalitetsnormer. Länsstyrelserna ska vägleda kommunerna gällande tillämpningen av miljö kvalitetsnormerna för vatten när översiktsplaner tas fram och Boverket ska i sin tur ge länsstyrelserna vägledning.

Har kommunen genomfört en miljöbedömning av gällande översiktsplan där man tagit med miljö kvalitetsnormer för vatten?

66 procent av kommunerna svarar att de gjort en miljöbedömning av översiktsplanerna. Piteå kommun skriver att de har samlat in tillgänglig information om nuvarande status i sina vattenförekomster och gjort en skattning på effekter och behov av åtgärder i fördjupad översiktsplan.

Stockholms stad rapporterar att under 2018 har fokus varit på att säkerställa att frågor kring vattenkvalitet, dagvattenhantering och sårbarheter kopplat till ett förändrat klimat tas om hand i förslaget till ny översiktsplan. Vattenfrågorna ingår i redovisningen av allmänna intressen, vilka utgörs av tematiska frågor som är viktiga för stadens fortsatta utveckling. För dessa finns även planeringsinriktningar som ska fungera som stöd för kommande planering. Vattenfrågorna ingår härigenom i den lagstadgade miljöbedömningen av översiktsplanen, vilken integrerats i en bredare hållbarhetsbedömning.

Har kommunen tagit hänsyn till eventuella åtgärdsbehov som finns i VISS för de vattenförekomster som berörs av gällande översiktsplan?

46 procent av kommunerna anger att de tagit hänsyn till åtgärdsbehoven i VISS för gällande översiktsplan. Ett exempel är Olofströms kommun som skriver att VISS används som uppslagsbok vid planering som gäller vatten. Vid både översiktlig och mer detaljerad planering finns de åtgärder som föreslås i VISS med som en del av underlaget för de ställningstaganden som görs.

Har kommunen tagit hänsyn till miljö kvalitetsnormerna för vatten för vattenförekomster och avrinningsområden som berörs av översiktsplanen?

66 procent av de svarande kommuner anger att de tagit hänsyn till miljö kvalitetsnormer för vatten för vattenförekomster och avrinningsområden som berörs av översiktsplanen.

Stockholm stas skriver: "När staden växer och befintliga miljöer utvecklas behövs helhetssyn och ökad samverkan kring vattenfrågor. Det framgår av inriktningen i stadens översiktsplan, miljöprogram, dagvattenstrategi och handlingsplanen för god vattenstatus. Samordning inom staden liksom med andra kommuner ger förutsättningar för åtgärder kring stadens egna vattenförekomster och sådana som delas med andra kommuner. De lokala åtgärdsprogrammen som tas för stadens vattenförekomster visar vilka åtgärder som krävs inom varje avrinningsområde för att uppnå miljö kvalitetsnormerna. Åtgärdsprogrammen kompletterar översiktsplanen och föreslagna åtgärder inarbetas i planeringen på områdesnivå samt i efterföljande planering.

Har kommunen gjort andra insatser kopplade till arbetet med gällande översiktsplan för att följa miljö kvalitetsnormerna för vatten?

45 procent av kommunerna rapporterar att andra insatser har gjorts för att följa miljö kvalitetsnormerna för vatten i översiktsplanen. Många kommuner ger exempel på arbete med dagvattenfrågor, både strategiskt arbete och konkreta åtgärder. Ett exempel är Vellinge kommun som skriver att kommunen gör stora satsningar på fördröjning av

dagvatten i såväl nya som befintliga områden - grönområden, dammar med mera. I Habo kommun får vattenstrategiska frågor få en tydligare roll i den nya översiktsplanen genom generella riktlinjer och kopplas till antagna strategiska dokument som vattenprogram, dagvattenpolicy samt den snart antagna VA policyn och VA planen. I Västerås kommun arbetar man med framtagande av ett handläggarstöd för miljö kvalitetsnormer riktat till handläggare inom fysisk planering, prövning och tillsyn. Syftet är att underlätta bedömningar av hur miljö kvalitetsnormer berörs. Stödet riktar sig till alla nivåer av fysisk planering – med särskilt fokus på fördjupningar av översiktsplanen och detaljplaner.

Dagvatten och vatten- och avloppsvattenplaner (åtgärd 7, 8)

Åtgärd 7 - vatten- och avloppsvattenplaner

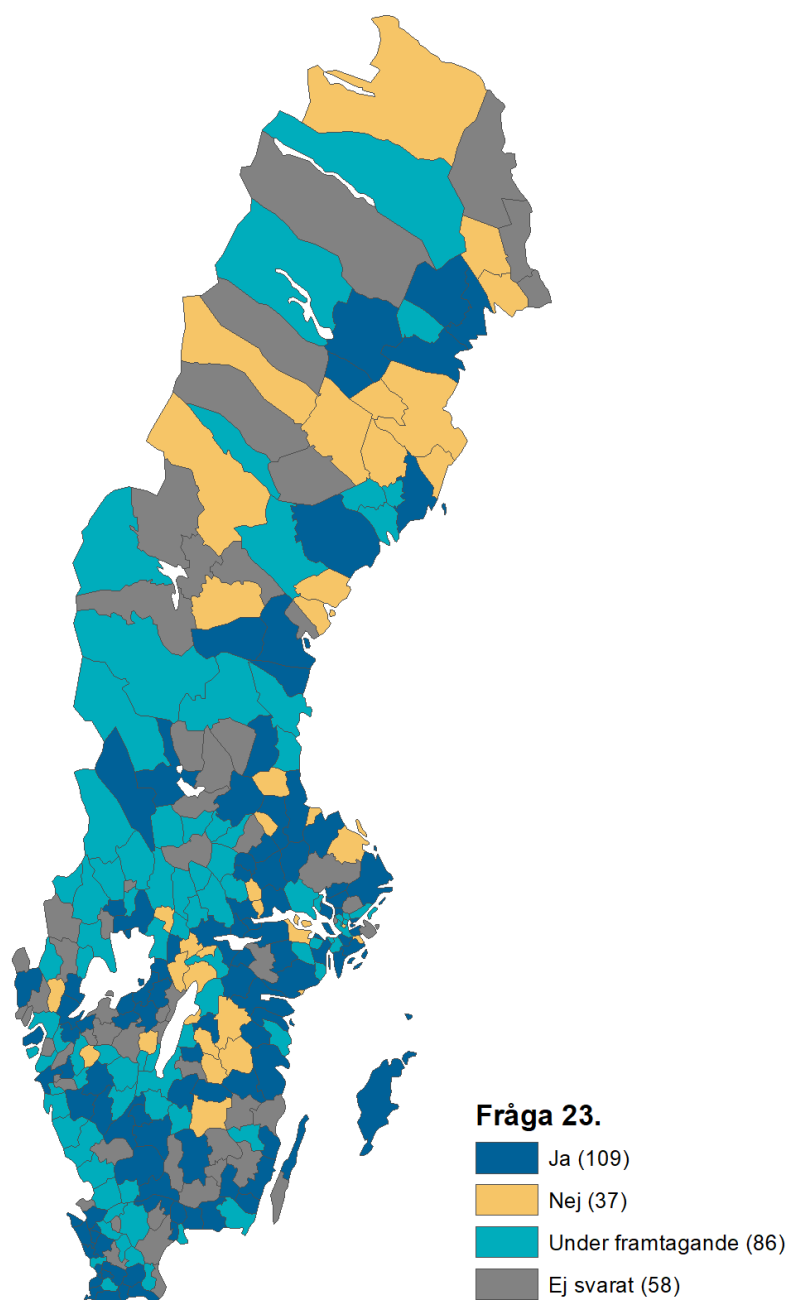
Åtgärd 7

Kommunerna ska upprätta och utveckla vatten- och avloppsvattenplaner för att miljö kvalitetsnormerna för vatten ska kunna följas. Åtgärden behöver genomföras i samverkan med länsstyrelserna.

Åtgärden ska vara vidtagen senast tre år efter åtgärdsprogrammets fastställande.

På Vattenmyndigheten fråga om kommunen har en vatten- och avloppsvattenplan i enlighet med åtgärd 7 svarar 109 kommuner ja och 86 svarar att de har en plan under framtagande.

Karta 7. Har kommunen en vatten- och avloppsvattenplan i enlighet med åtgärd 7?

För de kommuner som svarat ja på frågan ovan svarar 91 kommuner att de tagit hänsyn till miljö kvalitetsnormer för berörda vattenförekomster vid framtagandet av vatten- och avloppsvattenplanen. Många kommuner ger exempel på hur de använder sig av miljö kvalitetsnormer för vatten i prioritering av insatser och åtgärder kopplat till vatten- och avloppsvattenplaner, till exempel inför utbyggnad av kommunalt VA, dagvattenåtgärder och tillsynsplaner. Ett exempel är Jönköpings kommun som skriver att status och miljö kvalitetsnormer för kommunens vattenförekomster beaktas i VA-planens strategier och åtgärder. Bland annat genom att hänsyn tas till påverkan på närliggande

vatten vid fysisk planering, val av dagvattenlösning, vid planering av VA-utbyggnad och vid tillsyn av enskilda avlopp.

Åtgärd 8 - dagvattenplaner

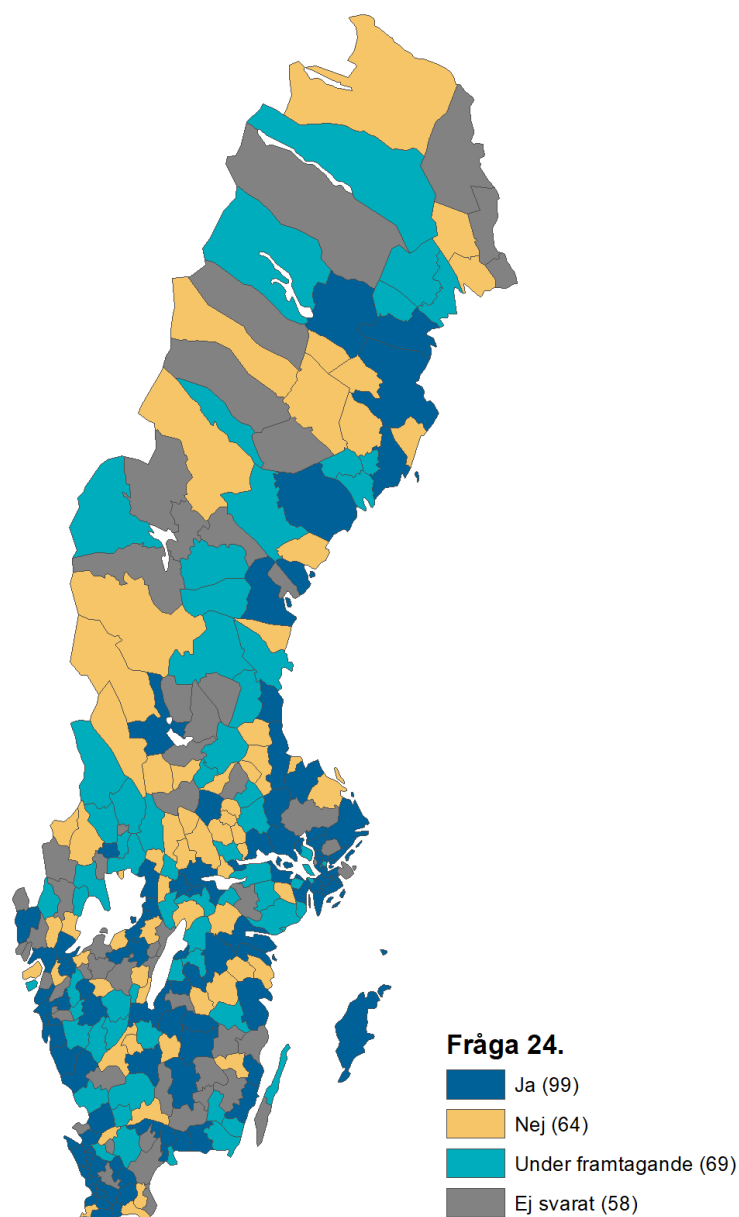
Åtgärd 8

Kommunerna ska utveckla planer för hur dagvatten ska hanteras inom kommunen med avseende på kvantitet och kvalitet. Dagvattenplanerna ska bidra till att de åtgärder vidtas som behövs för att miljö kvalitetsnormerna för vatten ska kunna följas.

Åtgärden ska vara vidtagen senast tre år efter åtgärdsprogrammets fastställande.

43 procent av kommuner som besvarat enkäten anger att de har en plan, strategi, policy eller liknande för hantering av dagvatten i syfte att begränsa utsläpp till vattenmiljöer. 27 procent av kommuner skriver av de har en sådan plan under framtagande, se karta nedan.

Karta 8. Har kommunen en plan, strategi, policy eller liknande för hantering av dagvatten i syfte att begränsa utsläpp till vattenmiljöer?

Strängnäs kommun som skriver att de har en dagvattenpolicy som ska följas i alla detalplaner och att de har utvecklat en systematisk metod för att kvalitetsgranska dagvattenfrågan i detaljplanprocessen. Enligt policyn ska dagvatten i första hand omhändertas lokalt och alla detaljplaner ska ha en dagvattenutredning. En mall/checklista som innehåller föroreningsberäkningar och lämpliga lösningar som prioriterar rening av dagvattnet används som underlag till utredningarna. Alla föroreningsberäkningar använder en beräkningsmodell som är kalibrerad för att uppnå miljökvalitetsnormer.

Flera kommuner anger också att dagvattenstrategin eller dagvattenplanen är en del av klimatanpassningen och att arbetet sker i förvaltningsövergripande och i vissa fall i kommunövergripande samarbetet